1811

Bondeupproret i Skåne

Av Sven Rosborn och medlemmarna i Baragillet

FÖRORD

Vilken historiebild ger våra svenska museer? Var i utställningarna finner vi människan i historien? Var finns de händelseförlopp beskrivna som ger levande berättelser om vad namngivna människor en gång gjorde, hur de tänkte, vad de utsattes för etc ? Tyvärr får man nog söka länge innan man hittar utställningar med denna inriktning. Ibland redovisas sådan historia i långa, uppklistrade texter bredvid montrarna. En historieupplevelse på museer som är likvärdig med smaken av sura äppelkart!

År 1811 drabbades den skånska allmogen av en orättvis behandling av myndighetspersoner, vilket ledde till blodiga sammandrabbningar. Denna del av vår historia anser vi är viktig att visa. Museerna äger emellertid inte ett enda originalföremål som användes vid dessa händelser. Vad göra då?

Stadsmuseet på Malmö museer har i utställningen ”1811. Bondeupproret i Skåne.” testat ett annorlunda sätt att sprida en historieupplevelse. Våra vägar har varit tre till antalet.

Konstnär Gert-Ove Pettersson har fått fria händer att, utifrån källmaterialet, i linoleumsnitt och träskulpturer tolka de dramatiska händelserna i Skåne sommaren 1811. Dessa konstverk har också använts att illustrera denna bok.

Utbildningsradion har spelat in en serie dramatiserade radioteaterpjäser om Skånes historia. En av dessa pjäser handlar om 1811. Denna pjäs används som en förberedelse för skolklasser inför utställningsbesöket.

En grupp hembygdsforskare från Bara och Svedala har i denna bok getts möjlighet att få sitt forskningsmaterial publiserat. Mycket i boken är ett resultat av ett idogt och mödosamt forskningsarbete. Boken ger dessutom information och upplevelse långt utanför utställningens begränsningar.

Malmö 1991-09-06

Sven Rosborn
Museichef

Från resvagnens behagliga säte

Mannen i den halvöppna vagnen låter blickarna irra över det landskap som i hästtravsfart fladdrar förbi. Under fem dagar i högsommarens Skåne 1795 har han färdats i denna landsdel, fem dagar i rikets utkant. Ett skönt välbehag har infunnit sig när skogsområdenas prydliga trähus blivit synliga men obehagliga ilningar har vandrat utmed ryggen när slätternas lerklinade, sneda och vågiga korsvirkeshus passerat revy.

Vid rasterna, då vagnen inte hoppar och stöter, formas resans tankar i bläckets sirliga ord. Med förnöjelse blickar vår resenär på sitt litterära verk:

”Byarna äga i allmänhet utseende av en tung och vårdslös välmåga;
husen av smetad ler mellan vresiga spjälor och överkrönta med
kyrktak av halm, insvepta mellan uppradade pilar och trädgårdar
med ogräs, törnrosor och gödselhögar...”

De människor som får stiga åt sidan när kusken nitisk och stolt manar på hästen, uppbär inte mycket medkänsla hos mannen i vagnen. Böndernas klädesdräkt, ofta präglade av utländska förebilder, fashinerar honom men förfärar samtidigt:

”Ty bondens klädnad bör vara en riktig beklädnad och ej ett spöke
av vålnad. När bonden visar sig i en skådespelarrock, med rakt hår
och träskor, blir denna förening outsägeligt löjlig.”

Från det behagfulla vagssätet ges i tankens form ingen pardon till de bönder, som ses arbeta på fälten:

”Jordarbetaren är trög och ljumsk. Som han får allt av sin jord
till skänks, tror han avunden åtföljer honom. Han sover och
örterna växa .... Man ser en åker uppkörd av åttio plogar;
därefter arbetaren vilande under mattimman - denna nödiga timma
återbörjar, tror jag, elva gånger om dagen.”

Mannen i den gungande och krängande vagnen låter tankar gå mot den framtid som han inte vet något om annat än att den oundvikligen kommer.

”En allmoge satt i fullt arbete, underhållen i drift av
vetenskapen, gav aldrig någon regering minsta ledsamhet, så snart
regeringen hade äran vara den värdig.”

Mannens tankar går till den historia som man så väl känner men som man inte kan ändra:

”Herrgårdarna tyckas som slott och fästen med torra vattengravar
och vindbryggor, utvisande i vad försvarsgrenar och barbari forna
världen stått.”

Mannen som skrivit dessa här gjorda citat är Carl August Ehrensvärd, herreman med stora jordegendomar i Skåne. En priviligierad man som har fått möjlighet att se världen från en ombonad tillvaro. Men när dessa anteckningar en gång skrevs var historien på väg att förändras i rasande fart. Samma sommar som Carl August i sin vagn skramlar fram i skånska bygder har giljotinernas rassel och dunkanden i Frankrike tystnat. Den franska revolutionens bärande idéer kommer snart att spridas över Europa. Krig och elände kommer att följa i dess spår. Kungar kommer att förpassas från makt och troner; även i Sverige. Många ur det enkla folkets led kommer att få lida. Skåne kommer snart att drabbas av förändringens kraftiga vindar.

******

Allmogens Skåne

Skåne var i början av 1800-talet en rik landsdel i det svenska kungariket. Naturresurserna var emelllertid mycket dåligt utnyttjade. Jordbruket var på sina håll i direkt bedrövligt

Det gamla paret betraktade tyst begravningståget. De såg det som ett dåligt omen och mindes hur de själva och trakten hade förlorat många raska unga män vid förra utskrivningen till krigstjänst. Nu ryktades det att det var tid igen ...

skick. Trots detta fanns i enbart Malmöhus län fler kungsgårdar, slott och säterier än i andra svenska län, jämnt 100 stycken. I denna siffra är då ändå inte medtaget de många rikare bondgårdar som slätterna kunde uppvisa. I byggnadsskick liknade dessa gårdar ibland t.o.m ståndpersoners boningar. Det vitkalkade boningshuset var ofta ett kännetecken på en välbärgad bonde. Det blev liksom lite förnämare med vita väggar!

Även om sydvästra Sverige uppvisade många rika jordbrukare fanns det också i denna Sveriges kornbod mängder av fattigare bönder och jordlösa lantarbetare. Merparten av bondgårdarnas boningshus var därför trånga och ”osnygga” med endast en stuga, vilken uppvärmdes av en järnkamin och samtidigt tjänstgjorde som både arbetsrum och sovrum för husbondefolket. Till huset hörde också ett kök och en liten kammare. Tjänstefolket fick ofta, även på vintertid, hålla till i oeldade rum i gårdslängorna.

Det kan vara intressant att se hur samtidens mera lärde personer uppfattade och beskrev det skånska bondesamhället i början av 1800-talet:

”De på en liten omkrets sammanpackade byarna hade sina ut- och inägor sammanblandade och uti mångfaldiga skiften. Endast den närmast byn belägna jorden, tofterna kallad, blev föremål för omsorgsfullare odling. Den övriga, för alla lika avlägsna, lämnades utan särdeles uppmärksamhet, begagnades sällan till annat än betesmark eller havresådd utan särdeles beredning. Vid allt detta var den skånske bonden född och uppfödd. Han visste ej av något bättre och följde sitt gamla ordspråk ’att ingen dör av den sjukdom han är van vid.’ ”

En annan författare skriver:
”Stora byar sågs på våra slätter. Tjugo a fyrtio bönder levde, misshushållade, kivade och drucko tillhopa ... En del ägor var på omkring en fjärdedels mils avstånd från byarna. Dessa blev aldrig rätt skötta, aldrig gödslade och även för de mindre avlägsna spilldes från illa inrättade vagnar en betydlig del av gödselämnet. Arbetares och dragares krafter jämte tiden förlorades onyttigt. För lång transport av åkerredskap behövdes ett skadligt överflöd av hästar.”

De urgamla bondgårdarna låg i slutet av 1700-talet ännu samlade i stora byklungor, s.k. bygator. Åker och ängsmark var uppdelade i små lotter som måste sambrukas då de låg invävda i varandra. Det var inte ovanligt att en bonde kunde ha ett fyrtiotal jordbitar att hålla reda på. Denna typ av lantbruk fordrade stor gemenskap i byalaget.

År 1805 uppgick antalet hästar i Malmöhus län till runt 50.000, kreaturen till drygt 80.000, en siffra som också svarade mot antalet får. Djurskötseln var emellertid dålig. Oxarna blev hela året illa skötta och en stor del av kreaturen var sjuka. Detta medförde att ett av Sveriges bördigaste landskap årligen fick importera en stor del ost och smör från i första hand Finland och Holsten.

Bilden klarnar över dåtida Skåne; en bild av vanskötsel och illa brukade jordar. Redan i slutet av 1700-talet hade försök emellertid gjorts för att råda bot på missförhållandena. De

rika jordägarna gick i bräschen. Detta var ju inte så märkligt eftersom dessa lättare kunde kommendera sina arrendebönder. Rutger Maclean på Svaneholm är ett välkänt namn. Runt Malmö har vi flera exempel på jordbruksreformister under slutet av 1700-talet: handelsmannen Bauer i Malmö med egendomen Sofielund, vagnslaget i Malmö med Arlöv, regementspastorn Santesson med Bernstorp, Cornelius Cronsioe med Kronetorp i Burlöv m.fl.

Bygemenskapen sprängs

Det s.k. ”enskiftet” blev den stora jordbruksreform som slutligen effektiviserade det rika men orationellt bedrivna lantbruket. 1803-års enskiftesförorning var för allmogen ord och inga visor! Det klargjordes, att om endast en enda person i byalaget ville ha enskifte, skulle hela byalaget tvingas genomföra denna jordbruksrevolution. Givetvis fanns det alltid någon som ville ställa till trassel för andra. Resultatet blev att man redan år 1804 kunde konstatera att mer än 200 hemman blivit utbrutna och enskiftade.

Denna uppbrottslavin var på mycket ont. Man talar ofta och gärna om den nytta enskiftet gjorde på slätterna men man glömmer nästan lika ofta de tragedier som utspelades när vänner blev ovänner, när det forna samarbetet övergick i ett egoistiskt tänkande om bästa jordbitarna och när den trygga gemenskapen i bygatan utbyttes mot en nybyggaranda i en avlägset placerad gård på en vindpinad slätt.

Ett ögonvittne har givit en talande bild av hur själva skiftesarbete gick till. En av bönderna i en by hade ansökt om enskifte och övriga i byalaget tvingades med i förändringen. Efteratt bönder, s.k. gode män samt publika ombud besiktigat ägorna och byggnaderna, återkom man mot aftonen till den enskiftessökandes trånga stuga.

”På ett litet bord utvecklades kartan över byalagets ägor. På en bänk eller vägg uppdrages med krita en ägofigur, motsvarande den som kartan utvisar. Nu göres med kritan försök att formera enskiftesplanerna så kvadratiska som omständigheterna medgiva, men med bibehållandet av så många åbor som möjligt vid sina gamla bostäder. Omsorgen om egen fördel, kärleken till de gamla bostäderna, fruktan att därifrån ryckas, ångor av mat och annan förfriskning och den instängda luften i den trånga stugan, varuti så många som möjligt av båda könen inträngt, för att deltaga uti överläggningen om vad de flesta ej fatta annorlunda, än att en olycka är för dörren, allt detta hör till en dylik konferens.”

Det jäser

Nyheterna från revolutionens Frankrike och förändringen av det uråldriga jordbrukssamhället var i Skåne bidragande orsaker till spänningar mellan olika samhällsklasser. Vi ska förflytta oss till Malmö en decemberkväll 1799. I många små hus ses svaga oljelampslågor flämta för att ge nödvändigt ljus men ute ligger mörkret tätt. Även det stora torget mitt i staden är dolt i detta djupa mörker. Än ska det nämligen dröja många år innan gatubelysning blir på modet. Det stora rådhuset vid torgets östra del är dock ett undantag. Från alla fönster i dess långa bottenvången strömmar ljus. Inifrån höres musik och glamm. De rika i Knutsgillets celebra sällskap dansar i upplyst sal!

Men torget utanför är förvisso inte tomt. Många blickar kastas denna kväll upp mot de ljusa fönstren. Ett människosorl från hundratals strupar börjar växa sig starkt. När kyrkklockan uppe i skyn slår sju slag brister alla fördämningar. Några förvetna ledare stormar uppför rådhusets höga trappa, knuffar omkull de förskräckta vakterna och rusar in i överhöghetens stoltaste boning. Snart är rådhusets förstuga fylld av bondrängar, borgardrängar, bodknoddar och annat fattigt folk. Man bryter ner väggen in till arrestlokalen. Med triumferande tjut fritas en i häktet insatt dräng. Pöbeln avtågar till stadens stora brygga med drängen buren på starka axlar. En väntande båt för ynglingen över sundet.

Området öster om Malmö, ett av upprorsbygderna sommaren 1811.

Musiken och glädjen har försvunnit i rådhusets Knutssal. Det går långsamt upp för det förnäma sällskapet att fara hotar. Folkmassan på torget växer sig för varje stund allt större. Både män och kvinnor ses höja knutna nävar mot skyn. Genom fönsterrutorna når ropen nu in till salen med de dignande buffféborden: Bröd, bröd ... bröd! Många i sällskapet inne i Knutssalen börjar få onda aningar. Bilder av pöbel och giljotiner, blod och avrättningar finns säkert i denna stund hos flera. Var inte detta ett av de ord som satt Frankrike i brand: Bröd!

Stadsfiskalen Elis Möller utsändes på torget för att mana de upproriska till besinning. Snabbt får han emellertid göra en föga ärorik reträtt. Med klyven hatt kan han desperat meddela sitt misslyckande inför det fina sällskapet. Nu framstår hotbilden allt tydligare. Garnisonsmanskapet verkar ha tagit pöbelns parti. Många kvinnor svimmar.

Rådmannen Nordlindh, som har det enklare folkets gunst, ska denna kväll bli den store räddaren. Modigt möter han på rådhustrappan den upprörda, hungrande pöbeln. Med hjärtat i halsgropen kan alla festdeltagare nå säkerheten i sina hem. Kvällen har hunnit bli sen; kyrkouret högt i skyn visar efter 11.

****

”Vintern 1810-1811 visade sig staden Malmö uti ett lystrare tillstånd än någonsin tillförne eller efteråt. Grefve de la Gardie, van att under vintrarne i hufvudstaden vara general-ordensmästare för Amarantherorden, en af kvarlefvorna efter drottning Christina, stiftade derföre en syskonloge i Malmö.”

Även om brödupproret i Malmö året 1799 kanske var en unik händelse i stadens historia var det ett symptom på ett samhälle statt i förändring. Sett i svenskt perspektiv var malmökalabaliken ej heller en isolerad företeelse. Ett halvt år senare uppblossade t.ex. oroligheter i Göteborg. Återigen var det det enklare folket som handgripligen började protestera, denna gång mot brännvinspriserna. Oroligheter följde även i andra svenska städer, t.ex i Norrköping. I Skåne skulle emellertid oroligheterna leva kvar under lång tid.

Året 1801 beslöt svenske kungen Gustav IV Adolf att reducera befogenheterna för landshövdingarna i de två skånelänen. En ny post inrättades, eller rättare återinfördes, nämligen generalguvernörämbetet. Baron J.C. Toll utsågs nu som inte enbart högsta militärbefäl utan även Skånes högste civile styrelseman. De båda landshövdingarna degraderades i praktiken till att syssla med oväsentligheter som t.ex. underskrivandet av de månatliga redovisningarna från länens gästgiverier. Skåne hade i praktiken fått en vicekung!

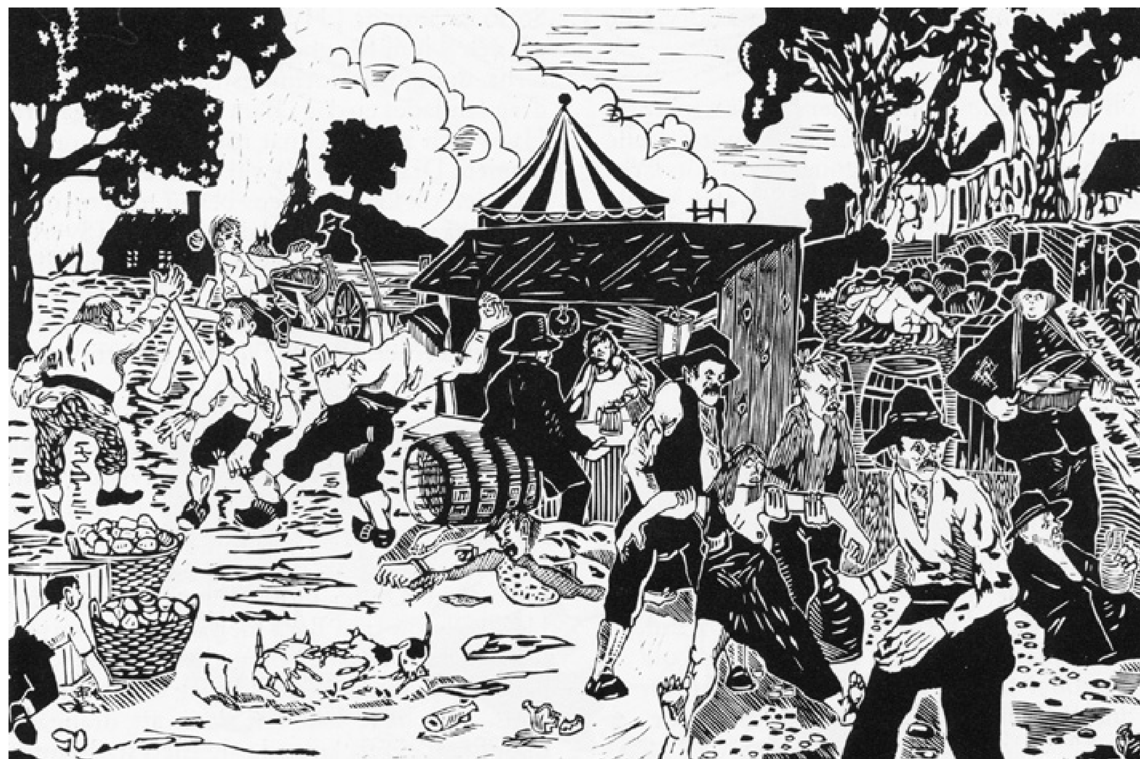
Vid ett av Tolls första besök i Malmö som generalguvernör inkom uppgifter om bondeoroligheter i Löddeköpinge by. I byn, belägen mellan Malmö och Landskrona, hade en frälseinspektor blivit överfallen av uppretade bönder. Kronofogden Sandberg från Malmö begav sig till platsen för att arrestera upprorsledarna. Bönderna beslagtog då färjan över Lödde å och jagade bort kungens man.

Toll beordrade genast fram en grupp av de s.k. Mörnerska husararna. Genom budkavlar och tutande i byahornen samlades i hast en mängd bönder för att kämpa mot den väpnade styrkan. Färjan kunde emellertid lätt återtagas av militären. En samtida historieskildrare, borgmästaren Halling i Malmö, skriver emellertid om den dramatiska episoden: ”Denna händelse blev ej utan inflytelse på enskiftets genomförande.”

Denna korta notis ger en delvis annan bild av det s.k. enskiftets införande än vad man ofta torgför i historieskrivningen. Enskiftet medförde nämligen inte enbart att jorden på sikt bar större skördar. När utländska nyheter och revolutionsidéer började strömma in över södra Sverige, blev det gamla bondesamhället med sina byalag och gemenskapskänslor farligt för statsmakten. Enskiftet bröt ut både bondgårdar och bönder från en uråldrig bygemenskap. Det är nog ingen tillfällighet att det var i sydvästra Skåne, gränslandet till kontinenten, som enskiftet med enorm och ofattbar hastighet genomfördes under 1800-talets först år.

Krigsmullret når Skåne

Det var inte enbart i de djupa folkleden som det jäste vid denna tid. Europa blev genom den franska händelseutvecklingen en världsdel i brand. Sverige och Danmark försökte länge att undgå kriget, bl.a ingick man en flottallians som stadgade att varje land skulle låta 8 linjeskepp och 4 fregatter patrullera Öresund och Nordsjön. Efter det att Napoleon 1799 övertagit makten i Frankrike blev engelsmännen mycket intresserade av de nordiska farvattnen. För både den svenska och danska regeringen kändes hotet allvarsamt. Norden tillsammans med Ryssland och Preussen anslöt sig till ett väpnat neutralitetsför-

Som alltid i ofärds- och orostider tar man i ordentligt med festandet som om syndafloden var på väg och denna tid var ej på något sätt annorlunda och vid ölstånkorna och brännvinskrusen spreds också de nya idéerna.

drag. Östersjön skulle ej få inkräktas av varken franska eller engelska flottstyrkor. 1801 möttes svenske Gustav IV Adolf med danske kronprinsen i Helsingborg för att dryfta de båda ländernas neutralitetsförbund.

Snart skulle kanonerna börja tala i Öresund. Engelsmännen sände i mars 1801 en stor flotta in i sundet. Köpenhamn innestängdes och därmed också merparten av danskarnas flotta. Gustav IV Adolf manade på sina amiraler att löpa till undsättning men svenska flottan kunde inte lämna Karlkrona p.g.a hårt väder. Den ryska flottan var samtidigt instängd av isen i Finska viken. På Köpenhamns redd utkämpade därför danskarna ensamma sin heroiska kamp. Danmark tvingades ändå avstå från neutralitetspakten och Sverige och Ryssland följde snart i kölvattnet.

1807 oroades engelsmännen av att Napoleon med våld kunde tvinga in Danmark i allians mot engelska intressen. Då den danska flottan var av ansenlig storlek, anföll engelsmännen förrädiskt och utan krigsförklaring Köpenhamn. Inte mindre än 375 transportfartyg med soldater ingick i anfallet. Själland avskars från omvärlden och köpenhamnarna fick uppleva några fasansfulla veckor då kanonkulor långsamt och metodiskt malde sönder deras stad. Slutet kom när hela den danska flottan tvingades bli utlämnad till engelsmännen, sammanlagt drygt 160 skepp.

Efter en så förödmjukande handling anslöt sig Danmark givetvis till Frankrike, om än motvilligt. Napoleon krävde att krig skulle förklaras mot Sverige och i februari 1808 stod de tidigare bundsförvanterna Sverige och Danmark mot varandra, en situation som nog

inget läger önskade. Samtidigt gick ryska trupper in i svenska Finland. Utan att många nog riktigt förstått hur det hela gått till, var Sverige i centrum av ett storkrig!

I Skåne ingav givetvis både 1801-års bomardemang och 1807-års terrorbeskjutning av Köpenhamn ordentlig skräck. Ett ögonvittne berättar att ”kanondundret var så starkt, att alla hus här i Malmö därunder var i beständig skakning.” Regeringen var också skakad. En förstärkning av armén måste snarast ske. Den 14 mars 1808 påbjöds att ett lantvärn skulle uppsättas av alla vapenföra män mellan 18 och 25 års ålder. 30.500 soldater skulle på detta sätt bli en behövlig förstärkning till krigsmakten. Armén räknade med denna tillökning ca 100.000 man, en icke föraktlig styrka; åtminstone sett på pappret. Verkligheten var emellertid en helt annan. Nästan all beklädnad till de nya bondesoldaterna saknades, därtill vapen! Lantvärnsmän blev ombedda att använda egna vapen om sådana fanns att tillgå. P.g.a av skobrist fick vissa bataljoner föras fram i vagnar, ej marscherande!

I Skåne uppsattes sex lantvärnsbataljoner. Många bondesoldater hamnade i Malmö som galärroddare i de kanonslupar som låg förlagda vid det gamla slottet Malmöhus. Det var bl.a om dessa soldater, Sveriges hopp, som Esaias Tegner i sin ”Krigssång för skånska lantvärnet” sjöng denna kampsång:

”Vad krigiska röster!
De komma från öster,
De dåna som stormen kring fädernestrand;
De komma från väster,
De objudna gäster.
Till striden, till striden för fädernesland!”

Sanningen var emellertid allt annat än heroisk. Fältsjukan utbredde sig med fasansfull hastighet. I Malmö inreddes provisoriska sjukhus, bl.a i rådhusets övervåning. Medan de rika dansade och förlustade sig i samma hus bottenvåning, dog de ”tappra” bondeförsvararna i stora mängder i våningen över de dansanta paren. Övriga landet uppvisade samma bedrövliga bild. När t.ex. amiral Puke ankom till Karlskrona på nyåret 1809 fann han inte mindre än 800 obegravna lik.

Lantvärnet blev under mycket lång tid i var mans mun ett mycket värdeladdat ord med fadd och otäck smak. Snart skulle det emellertid vara dags för Sveriges allmoge att åter med vapen i hand vara beradda att försvara kung och land.

Kung Gustav IV Adolf avsattes 1809 och den åldrige Carl XIII insattes som ny regent. Till ny kronprins utvaldes Christian August. Han drabbades emellertid strax efter utnämningen av hjärtattack på manöver i Skåne och föll död av sin häst. Den nye kronprinsen blev en fransman vid namn Bernadotte. Hösten 1810 landsteg han i Helsingborg och begav sig genast till Stockholm.

Medan denna oerhörda turbolens pågick i det svenska maktskiktet, roade sig Skånes nobless kungligt. Vintern 1810-1811 blev en glanstid för Malmös inneliv. Flera skånska godsägare, vilka ägde hus i staden, tillbringade här jul- och nyårsdagarna under fest och

dans. Greve Jacob de la Gardies närvaro förhöjde glansen avsevärt, i det att han i Malmö försökte skapa ett mindre hov med förebilder från Stockholm. Snart skulle emellertid verkligheten bli en helt annan!

I Stockholm hade kung och riksdag beslutat att armén skulle förstärkas av inkallade civila genom s.k. rotering. Den 5 februari 1811 lämnade kung Carl XIII instruktioner om den extra rotering, som enligt riksdagens beslut skulle drabba alla icke tidigare roterade jordar. I Skåne var vid denna tidpunkt jordarna ännu ej roterade. Jordägarna fick här istället erlägga en roteringsskatt. Kungen insjuknade den 17 mars i ”bröstfeber” och överlät då åt kronprinsen Carl Johan Bernadotte att under sjukdomstiden sköta regeringsbestyren.

Samtidigt kom rykten i omlopp att engelska flottan ånyo skulle göra ett angrepp på Köpenhamn. Redan kryssade ett antal engelska örlogsskepp i Kattegatt. Kronprinsen oroade sig givetvis över det kritiska läget. Vad kunde hända?

Oron dämpades inte av rapporterna från olika landsdelar om att den beslutade extraroteringen gick trögt och att den med största sannolikhet inte skulle bli klar till utsatt tid. Den 23 april fattade därför Carl Johan beslut om att ytterligare 15.000 man skulle skrivas ut som ”Förstärkningsmanskap”. Åtgärden blev inte populär. Oroligheter blossade upp i bygderna. Tankarna hos gemene man gick tillbaka till det hemska Lantvärnet och dess öde.

Skulle historien upprepas nu? Varför var inte den extra roteringen verkställd? Frågorna var många, svaren alltför dunkla. Dessutom uppfattades den nya utskrivningen som en orättvis klassbehandling. Riksdagsbeslutet om extraroiteringen skulle ju innefatt herrgårdarna, godsen och storbönderna. Kronprinsens beslut om förstärkningsmanskap drabbade däremot drängarna, husmännen och åboarna; dvs i stort sett allmogen.

Det var också bland allmogen det började jäsa riktigt ordentligt. Missnöjet var inte enbart ett sydsvenskt fenomen. Från t.ex. Värmdön och flera platser i Södermanland rapporteras oroligheter. I Skåne kom emellertid missnöjet att få katastrofala följder. Vi kommer därför att låta historiens sökljus stanna vid detta landskap.

I juni månad 1811 samlades 800 bönder och drängar vid Helsingborg för att protestera. De möttes av framsprängande husarer som högg in på de obeväpnade. Skärmytslingar mellan allmoge och militär ägde också rum i Ystadstrakten. Även här möttes folket av husarernas attacker. En desperat folkhop tog sig före att besätta Svaneholm slott där godsägaren MacLean påtvingats underteckna en skrivelse att han själv skulle skaffa fram erforderligt förstärkningsmanskap.

Speciellt en skånsk bygd var sommaren 1811 i händelsernas centrum, nämligen området runt Klågerup och Torup några mil utanför Malmö. Det är också om händelserna här som resterande del av vår berättelse ska handla. Det dramatiska händelseförloppet skildras bäst genom originalhandlingar från tiden och genom ögonvittnesberättelser. Här är historien ...

Många olyckliga pigor skapades dessa febriga nätter, många barnföddes nog som ”oäktingar” som resultat efter oroligheterna i landet.

Från statssekreteraren Wetterstedt avgick den 30 april 1811 ett brev till generalguvernören Toll. I detta skriver Wetterstedt bl.a.:

”Den nya roteringen i Skåne gå ganska långsamt. Den torde törhända påskyndas genom denna utkomna författningen om förstärkningsmanskapets utskrifvande, icke uppbådande till ett belopp af 15.000 man. Kronprinsen har befallt mig anhålla hos Eders Excellence om benägen uppgift, huruvida roteringen i Skåne sker med drift, som vederbör, och om några enskilda intressen motarbetar dess fortgång. Dessa motiver voro nödvändige för att häfva de rykten, som här gå. Den törhända afunden och ståndshatet uppspunnit.”

I brevet framskymtar kronprinsens misstanke om att ett medvetet sabotage var i omlopp vid rekryteringen av soldater. Syftet skulle, enligt ryktena, kunna vara att bereda väg till tronen för den nyligen avsatte och landsförvisade kungen Gustaf IV Adolf och hans son.

Toll beordrade landsbygdens representanter till ett möte i Malmö den 27 maj. På mötet skulle bl.a. bestämmas hur uttagningen till förstärkningsmanskap skulle gå till. Vem som skulle möta upp avgjordes i respektive sockenstämma. I t.ex. Hyby avhölls denna stäm-

ma den 19 maj. I protokollet, undertecknat av prosten Anders Eriksson, läses:

”På tillfrågan av församlingens Pastor, hvem eller hvilka Socknens Jordägare och hemmansbrukare ville utvälja till detta ärendets utförande? Så blefvo, efter någon öfverläggning, enhälligt utvalda, Inspectoren Hr Fredrik Wallengren och Rusthållaren Jöns Jönsson i Wismarlöf, som deputerade; hvilka tillsades att sig på förenämda dag och tillfälle infinna Kl 9 f.m. försedda med utdrag af detta protocoll. Arvodet för deras sålunda hafda besvär utsattes till Två Riksdr Banko för hvardera.”

Efter Malmömötet stod det klart att uttagning av soldater skulle ske medelst lottning. Nu började det märkas en viss rörelse bland allmogen i både Hyby, Bara och Skabersjö socknar. I närliggande Bjärshögs socken hade dock kyrkoherden Cavallin lyckats klara uppsättandet av lottlängder och indelning i fyra lottlag utan att bönderna och drängarna bråkat något nämnvärt.

Sockenstämmor i Hyby och Bara utlystes nu till den 9 juni för godkännande av de av prästerna uppgjorda lottningslistorna. Som motdrag samlades en dag i Bara by alla drängar från Hyby och Bara socknar för att diskutera problemen. Drängarna var väl medvetna om bakgrunden till kronprinsens beslut men man visste också mycket väl vad de folkvalda i Sveriges riksdag beslutat. I riksdagen hade nämligen bondeståndet yrkat på, att utskrivningen av förstärkningsmanskapet inte fick göras förrän den extra roteringen var slutförd. Detta yrkande blev också riksdagens beslut.

Man kan mycket väl förstå drängarnas tankar och misstankar. Många anade givetvis, och kanske med rätta, att fördröjningen av den extra roteringen var ett sätt för godsägarna och storbönderna att sko sig på deras, det enkla folkets, bekostnad. Under mötet framträdde drängen Hans Olsson från Bara med intressanta nyheter. Han hade under pingsthelgen besökt sin bror i Kläggeröd, vilken by låg under Brodda gods. Där hade han fått veta, att drängarna under detta gods ämnade sig till Ystad samma dag som överläggningarna där skulle hållas om förstärkningsmanskapet. Drängarna hade hoppats att genom samtal med landshövdingen få befrielse från utskrivningen. Vid dessa tidender beslöt drängmötet i Bara att utsända Hans Olsson som kunskapare för att utröna hur Ystadsmötet avlupit.

Resultatet av denna resa skulle emellertid endast bli en allmän misströstan. Vid ett senare drängmöte i Bara kunde nämligen Hans Olsson meddela, att Brodda-drängarna väl kommit iväg till Ystad, men utanför staden blivit avvisade av militärbefälhavaren utan att ha fått tala med landshövdingen. Till detta nya Baramöte hade folk anslutit från Hyby, Värby, Skammarp och Vinninge. Mötet bestämde nu att man vid respektive sockenstämma, vilka skulle avhållas söndagen den 9 juni efter gudstjänstens slut, offentligt skulle protestera mot förfaringssättet med utskrivningen.

Vi kan genom sockenstämmoprotokollet från Hyby följa både vad som hände på stämman men också, genom en till protokollet bilagd skrivelse, händelserna under den efterföljande protestdemonstrationen.

Stämman hölls i Hyby kyrkas sakristia. Rummet måste ha varit fullpackat av människor, stämningen föga munter. I protokollet, signerat pastor Anders Eriksson, noteras:

”Ehuru ganska få åboar kommo tillstädes vid socknestämman, utan de fläste af församlingens drängar, så företogs likväl till uppläsande, den förteckning, som upprättades af församlingens Pastor den sistlidne Junii på manbare personer och dem som äro lottning underkastade till Armens förstärkning, (i) närvaro af Kronolänsmannen J.F. Claesson, Rusthollaren Nils Pehrsson i Råbergsslätt, frälseåboerne Jacob Sonesson i Hyby, Per Hansson i Holmeja, Jöns Hansson i Yddinge, Jöns Pehrsson i Winninge, Mårten Andersson i Tejarp, samt Rusthollarna Ola Pehrsson och Lars Pehrsson i Wissmarlöf, vilka tillstädes kommo, ehure ej kallade att öfvervara denna förteckning.”

Hur den senare delen av mötet förlöpte visar bäst protokollets bilaga, även detta skrivet av pastor Anders Eriksson i Hyby:

Trots förbud att använda byahornen för att sammankalla folk, ljöd sådana flitigt dessa dagar och man träffades för att diskutera vad som var att göra för att stoppa lottningen.

”Utaf det i afskrift bifogade Protocoll synes, att ganska få af församlingens åboar infunno sig, men större delen af församlingens drängar kommo tillstädes. Sedan desse drängar voro församlade, frågade Pastor, om ej någon af åboarne voro närvarande, hvarpå svarades, att en och annan var tillstädes, men hvilka för trängsel skull ej kunde framkomma till bordet, ehuru Pastor kallade på dem.

Innan förtekningen upplästes, tilltalades drängarna af Pastor sålunda:

- ’För denna gången äro icke församlingens drängar kallade att öfvervara Socknestämman, utan endast åboarna, som böra afhöra, godkänna och underskrifva den förtekning på manbara personer, som upprättades förliden onsdag m.m.’

Någon i hopen svarade:

- ’Då kunna vi gå vår väg’, varpå drängen Lars Nilsson som tjenar hos frälseåboen Hans Olsson i Yddinge svarade:

Man tågade bl.a. iväg till prosten Borup i Bara för att handgripligen få honom att ta ställning för allmogens sak.

- ’Jag har lust att blifva qvar och se om min husbonde vågar att förskrifva mig, jag är icke såld, utan om jag vill kan jag flytta till Michaeli.’

Underteknad säger:

- ’I kunnen jerna blifva qvar och afhöra förtekningens uppläsande, ändast I hollen eder stilla och tysta.’

Drängen Anders Påhlsson i tjenst hos frälseåboen Ola Nilsson i Hyby by yttrade, hvari större delen öfverensstämde:

- ’Wi underkaste oss aldrig någon lottning och ingen af oss går ut förr, än adelsmännen hafva uppsatt sina rotekarlar, hvilka först böra utgå, och om det behöfves så gå vi alla.’

Pastor förestälte dem vådan deraf, att på sådant sätt vilja motsätta sig Kongl. Majstäts påbud och befallningar och sjelfva före skrifva Lagar. Någon i hopen yttrade:

- ’Om det vore Konungens befallning, så skulle vi väl lyda.’

Mycket annat yttrades af dem, som innehöll samma motvilliga mening och tänkesätt, och ehure Pastor sökte på ett fogligt sätt både upplysa och varna dem förblefvo de likväl uti sin förvillelse och fortforo med sitt nekande att lotta eller gå ut innan roteringen gått för sig.”

Dessa papper från den ödesdigra försommaren 1811 visar att drängarna egentligen endast fordrade vad riksdagen redan beslutat, men också att man inte protesterade p.g.a feghet och att man var mycket misstänksam mot vem som beordrat förstärkningsmanskapets utskrivande, för som drängarna själva lär ha yttrat:

”Om denna förordning kommit från Konungen, så hade den ganska säkert blifvit handhafd och verkstäld af kronobetjeningen och ej af Socknestämmor.”

Hur avlöpte då sockenstämman samma dag, den 9 juni, i Bara kyrka? Bara är belägen endast en knapp halvmil från Hyby. Till Bara pastorat hörde vid denna tid även kyrkan i Mölleberga, varför kyrkoherden hade att under dagen avhålla två möten. Vid mötet i Bara kyrka hade kyrkoherden sällskap av baron Stjernblad på Torup slott. I en skrivelse avfattad i Bara prästgård den 12 juni möter vi prästen Olof Borups egen förtvivlade beskrivning över händelserna:

”Jag hade ej förmodat annat än lydnad och undergifwenhet för Kongl Majts befallning, men till min häpnad måste jag erfara den största motspännighet då begge församlingarnas drängar, med sturskhet

yttrade, att ingen skall understå underskrifwa längderna, tilläggandes, att de beklagade dem som wågade underteckna sina namn, då de tillika försäkrade att de alldeles inte underkastade sig den anbefallte Lottningen, utan om så påfordrades wille de mangrant gå åstad.

Jag sökte öfwertyga dem, huru lindrig denna Utskrifwning blef och att de hade rätt att Lega Karl; och då de fortsatte i sin hallstarrighet, gaf jag dem tillkänna, att jag woro nödsakad rapportera deras uppförande för Konungens Höga Befallningshafwande, då påföljderna måste blifwa för dem ganska wådeliga, men allt mitt bemödande woro förgäfwes att få dem ur sin fattade föresatts. Härwid måste jag likwäl ödmjukast anmärka att Mölleberga drängars wägrande skedde utan minsta oljud och owäsende; Men wid Socknestämman uti Bara Kyrka woro drängarnas uppförande så rysligt, att det närmade sig till uppror."

Man kan i prostens ord lätt märka den närmast tumultartade sinnestämning som kyrkomötena inneburit för honom. Olof Borup hade hunnit bli 54 år och hans hälsa var inte den bästa. I brevet framgår hans hopplöshet:

"Allerödmjukast wågar jag derföre anhålla och hoppas att hädanefter blifwa förskonad till minsta befattning med det som rör Conceriptionen och Lottningen ... Jag kan ingenting uträtta wid dessa göromål utan risquerar en wåldsam och kanske blodig medfart af en rasande folkhop. Dessa drängar(s) Sinnen woro ännu i sådan gäsning, att de framfara i wildhet och yrsel."

En agitator och kunskapare från Malmö, handelsbetjänten Thomas Halck, hade insmugit sig på sockenstämman i Bara. Han påtalade för drängarna att det i Malmö inte skulle bli tal om någon lottning. Själv skulle han hellre skjuta sig än gå med på utskrivning. Att prosten Borup och baron Stjernblad var illa ute på mötet, framgår av att Halck högljutt menade att drängarna skulle rysta baronen så att tarmarna skakade i honom.

Det är på detta mötet i Bara som en 26-årig dräng, Mårten Bengtsson, för första gången stiger fram på den historiska arenan. I ordstriden var det han som var den mest aggressive. Det var också han som personligen skulle få komma att statuera exempel vid den slutliga uppgörelsen av detta uppror!

Efter sockenstämman i Bara kyrka samlades drängarna på bytorget för överläggning. Man enades om att uppvakta baron Stjernblad för att få till stånd en lindring i utskrivningen. I samlad tropp begav sig nu sällskapet iväg till det närbelägna godset Torup. Just som drängarna kom fram såg de baronen med hela sin familj brådstörtat lämna slottet i vagn. Några av drängarna med Mårten Bengtsson i spetsen försökte genskjuta honom genom att springa genom trädgården, men misslyckades i detta något andfådda försök att få till stånd ett samtal.

I södra Skåne fanns ett upprop som sade att man skulle samlas vid Rynge ängar och många drog runt och tog sig in på slott och gods, men det verkar som det brustit mycket i disciplin. Det saknades en kraftfull ledare och inspiratör. Dessutom var beväpningen inte den bästa; omgjorda liar, yxor, hötjugor och en och annan gammal musköt. Mathållningen tycks ha begränsats till öl, brännvin och vin.

Som en följd av kyrkoherden Anders Erikssons i Hyby ställda brev till landshövdingen rörande händelserna på sockenstämman, finner vi den 12 juni 1811 följande skrivelse från Malmö landskansli till överste Ridderstolpe:

"Sedan jag beordat Kronolänsman Claeson att i morgon sig här infinna för att undfå mine Ordres att gripa twenne drängar i Hyby och Yddinge Byar af Hyby socken och Bara Härad, men för denna Claessons åtgärd af mig anses nödig, att hwara försedd med någon Escorte sig till biträde får jag begära att tit. af härwarande HusarEsquadron, wille den Commendera ..."

Kronolänsman Claessons order finns bevarade och löd enligt följande:

"KronoLändsmannen Claesson warder härmed anbefald att genast begifwa sig till Hyby och Yddingen af Hyby socken i Bara Härad för

att där gripa och under Escorte, som honom åtföljer hitföra
drängarna därstädes Lars Nilsson i tjänst hos Frälseåboen Hans
Olsson i Yddingen och Anders Pålsson tjänande hos Frälseåboen Ola
Nilsson i Hyby. Hwilka hos mig blifwit anmälda för att på ett
sturskt och otillständigt uppgörande wid Socknestämman därstädes
den 9 dennes i afseende på förstärkningsmanskapets utgörande att
jag funnit mig föranlåten försäkra mig om deras personer.

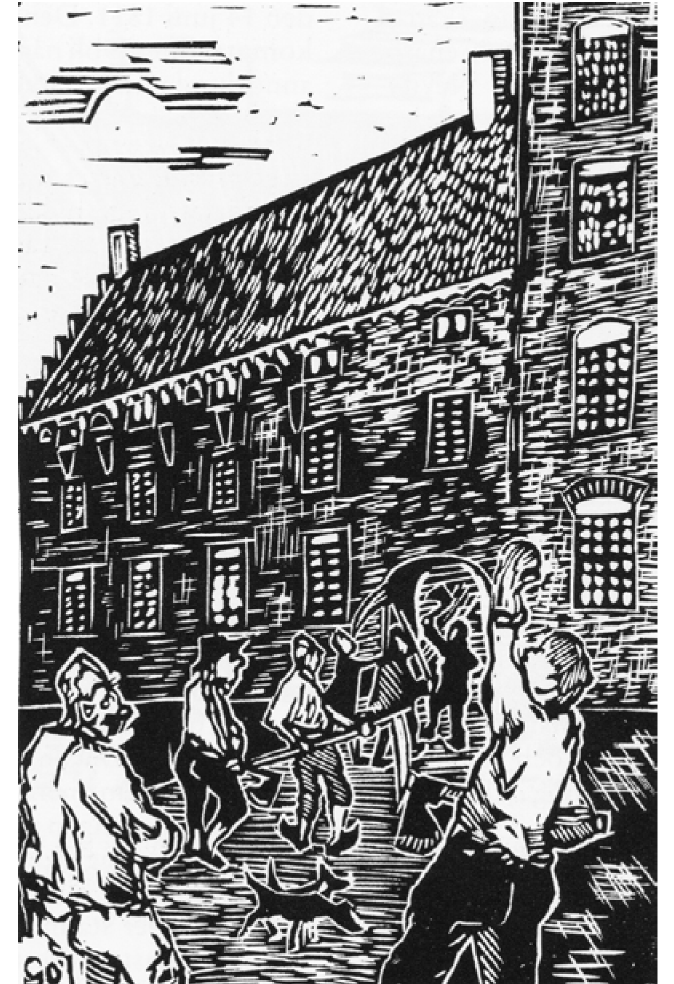
Dessa drängar får icke fängslas med mindre de visa sådan
gensträvighet att detta blifwe nödwändigt. Wid framkomsten
aflemnas de å LandsCantzliet härstädes."

När kronolänsmannen med eskort av en husarpatrull beger sig från Malmö inåt landet för att uppspåra de två drängarna, möts man på landsbygden av många onda blickar. Expeditionen kommer att lyckas i sitt uppdrag, men patrullens färd blir också den lunta som tänder krutet i den explosiva krutdunken.

Myndighetspersonerna kan vid denna tidpunkt troligtvis inte ha hela bilden klar för sig. Det var nämligen inte enbart i Bara, Mölleberga och Hyby som det jäste under sockenmötesdagen den 9 juni 1811. I t.ex. Lemmeströ församling, belägen nära Svaneholm längre in i landet, var det också oroligt. Prosten Nibelius hade till sockenstämman i Lemmeströ författat s.k .manbarhetslistor med ledning av de husförhörslängder och andra upplysningar som stått honom till förfogande. Endast greve Beck-Friis och inspektorn

Man tågade iväg rusiga och segervissa och även fyllda av en känsla och förhoppning om en bättre framtid. Många av de överhetspersoner som såg detta bör ha stämts till eftertanke. Prästerskapet inte minst har ju alltid haft svårt att tolka innebörden i "Var och en som gör något för någon av dessa mina minsta ..."

En hop av berusade drängar beslöt sig för att uppsöka Maclean på Svaneholm.

Tengvall var emellertid villiga att granska listorna. Övriga bönder och åboar hade helt enkelt uteblivit från sockenstämman.

Måndagen den 10 juni hade därför prosten till respektive rotar eller lottlag sänt en förteckning över de som var skyldiga till lottning, såvida de inte kunde "Lega karl", som det hette. Med detta menades att man satte annan karl i sitt ställe. Två dagar senare, den 12 juni, fick prosten alla utsända listor tillbaka. Samtliga lottlag uttryckte sitt missnöje och förklarade att de varken ville lotta eller lega karl.

I domböckerna finner vi antecknat det efterföljande, mycket dramatiska händelseförloppet. Skrivarens upprördhet synes framgå av att han sällan gjort sig tid att påbörja nya meningar:

"Torsdagen den 13 dennes klockan ungefärligen 9 på förmiddagen
hafva en myckenhet drängar af dennes eller Gustafs församling och
som Herr Prosten tror äfven från Genarps och andra Socknar, hvars
antal Herr Prosten icke närmare kan uppgifva än att de varit nära
200, inträngt på Herr Prostens gård härstädes försedda med större
och mindre käppar i händerna.

Bondhopen tog sig in på Svaneholms kringbyggda borggård. Var fanns borgherren?

Så snart Herr Prosten från sina rum blifvit varse denna folkskara, har Herr Prosten begifvit sig ut till dem, för att inhämta i hvad afsigt de kommo så manstarka och hvad de ville, samt för att lemna dem de upplysningar som Herr Prosten trodde att de tilläfvetyrs kunde söka, men så snart herr Prosten kommit ut på gården har han blifvit af folkskaran omringad, samt erhållit under oqvädesord de bittraste förebråelser för det Herr Prosten efter deras yttrande mer än någon annan af Kyrkoherdarne i orten skyndat med Lottlängdernes upprättande till förstärknings manskapet hvarpå drängen Per Hurtig gifvit Herr Prosten första slaget och derefter hafva många flere våldsamt och illa slagit Herr Prosten, men Herr Prosten, för att spara sin dåliga förut sjuka fru åsynen af hans våldsamma handterande, samlade all sin styrka och sprang ut till en åkerlycka bakom gården, dit Herr Prosten så väl af de, hvilka Herr Prosten egenteligen ofredade som efter hvad Herr Prosten förmodade öfriga skaran, blifvit efterföljd och vidare mycket slagen och ändteligen och på Herr Prostens föreställningar till dessa våldsverkare, att de, åtminstone af medlidande för hans Fru och många Barn, ville skona hans lif, hafva de upphört med sine slag, under vilkor att Herr Prosten skulle skrifteligen förbinda sig, att icke ytterligare vidtaga någon åtgärd ledande till Lottning eller utskrifning af förstärknings manskap, så länge och

inte dess öfrige Herrar Pastorer i Häradet gått dermed i författning, hvilken förbindelse Herr Prosten, för att rädda sitt lif, säger sig hafva, efter det han blifvit införd i sine rum, varit tvungen att afgifva.

Hvem som egenteligen till sig tagit och förvarat en sådan af Herr Prosten aftvungen förbindelse, kan Herr Prosten icke upplysa, men den skall dessförinnan af de fleste blifvit öfversedd och godkänd, och hvarmed alla genast syntes tillfredsställda, utom drängen Bastian på No 3 Björkesåkra, som, efter hvad Herr Prosten förmäler, icke nu finnes i orten, hvilken med samma förbindelse förklarat sig missnöjd och påstod att Herr Prosten borde skrifva en ny af innehåll, att alldrig vidare befatta sig med någon anstalt i och för Förstärknings manskapet, men alla de öfrige ogillade Bastians Påstående, hvarefter de befallde Herr Prosten att låta gifva dem hvar en sup, som dem och tilldeltes."

Under natten mellan den 13 och 14 juni infångar husarpatrullen de två eftersökta drängarna från Hyby och Yddinge. Man för dem till staden och landskansliet. Fångarna intages sedan på Malmöhus fästning för förvar i väntan på laga rannsakning. Denna natt sprider kunskapare budskapet om arresteringarna till drängstugorna i en hel bygd. I nattens mörker upptändes nu upprorslågor av sällan skådad lyskraft. Budskapet når byarna Dalby, Genarp, Häckeberga, Hässleberga, Börringe, Nevitshög, Brågarp m.fl.

En stor hop bönder och drängar från Genarp och Lyngby väcker omkring klockan 2 på natten folket i Hässleberga, Bökesåkra och Kalthus. Folk kommer strömmande då åldermannen tutar till samling i byahornet. Allmogen meddelas att samling är beordrad vid Torup slott. Det meddelades också, att de som inte åtlyder kallelsen löper risk att bli ihjälslagna och få sin egendom nedbränd. Denna uppviglargrupp beger sig nu vidare till Vismarlöv, där trumning blir anbefalld. Mönstret upprepas; samlingsordern vid Torup kommer till allmän kännedom.

Vägen går nu mot Hyby. Inne i byn trummas det ånyo. Det är förvisso ingen fredlig syn som möter de yrvakna Hybyborna i gryningsljuset den 14 juni. Bygatan är fylld av människor som beväpnat sig med hötjuvor, liar och påkar. Ett och annat skjutvapen skymtar nog också.

I Hyby sammanstrålar drängarna från Värby, en by nära Bara, med den stora hopen. Från byn går nu färden till den strax norr därom liggande Klågerups gård. Färden går obevekligt till den gård där kyrkoherden Anders Eriksson i Hyby bor.

När den varma sommarsolen går upp denna morgon för att sprida sitt ljus över Skåne är det samtidigt inledningen till en rad händelser som kommer att medföra svåra sår hos många människor under lång tid framöver. Man skriver den 14 juni 1811. Denna och efterföljande dag kommer inte att bli någon annan lik. En mycket annorlunda historia kommer att skrivas dessa dagar.

Vi ska i detalj följa händelseförloppet med hjälp av ögonvittnesberättelser. Det hela startar på Klågerups gård. Klockan är mellan 6 och 7 när inspektor Wiberg kommer in i kyrkoherde Anders Erikssons kammare och berättar för den yrvakne att en hop allmoge anlänt till gården. Prästen klär sig hastigt och går folkmassan till mötes vid den östra porten:

”Med mycke häftighet fordrade denna samling att jag skulle följa dem till Malmö för att uttaga de 2ne drängar som blifvit arresterade. Jag försökte föreställa dem faran af detta företag, men i deras hetta och förvillelse kunde inga föreställningar äga rum. Sedan frågor blifvit gjorda och svar gifna fordrades åter att jag skulle följa, jag nekade alfvarligen att efterkomma denna deras begäran, men genom eder och hotelser, och sluteligen genom knuffande i ryggen och fasttagande i armerna under skrik och stojande blef jag förd ner till stora porten. Der stannade hopen då jag under de ömmaste föreställningar sökte föra denna förvillade hop tillrätta. Under det jag talade kom en af mina åhörare fram och begärte att jag skulle så blifva hemma och att jag istället skulle skrifva med dem till Malmö. Han öfverröstades af hopen och marchen företogs till Bara ...”

Under denna färd gick diskussionens vågor höga runt den säkert mycket rädde och förvirrade prästmannen. Det framgick att prästerskapet inte hade högt anseende hos dessa människor. Man menade att prästerna var allierade med adelsmännen. När en i hopen högljutt berättade vad som hänt i Lemmeströ under gårdagen, har det säkert gått kalla kårar utefter Anders Erikssons ryggrad:

”- ’Wi voro igår hos prästen i Lemmeströ och han fick så mycket han behöfvde för sin tid.’”

Vi följer det vidare händelseförloppet i Anders Erikssons skriftliga vittnesmål:

”Wid Bara by stannade hela hopen sedan någon bland dem högt ropade halt! Några sprungo in i byen och prästgården för att taga Prosten Borup med sig. Efter någon tids väntan utanför byn gick jag in och vid min ankomst i Prästgården mötte jag prosten tillika med dess Comminister omgifne af en stor hop mänskor. Prosten yttrade då sin oro och billiga ledsnad öfver dessa händelser.

På vägen mellan Bara och Torup mötte vi 2ne ridande, sedda på afstånd ropades bland hopen:

- ’Der äro två Hussarer, förklädda hussarer.’

Med häftighet lupo de unga drängarna dem till mötes och fattade tyglarna samt omringade dem. Wid vår ankomst till denna förlupne

En grupp drängar under ledning av Per Ottasson (sedermera avrättad vid Wemmenhög) tog sig ända upp i Macleans sovrum där P O kastade sig i dennes säng och siktade på honom med pistol.

hop, bad Prosten Borup att de måtte låta dem fara i fred, efter mycket stoj och skrik släpptes slutligen tyglarna, de tvenne ridande kunde ej för trängsel skull komma fram på vägen, hvarföre de satte öfver gropen och redo med största skyndsamhet öfver sädesåkren, några sprungo efter, utan att upphinna dem. Men enligt berättelsen blefvo de fasttagne af en hop allmoge, som kom efter, då en af dem likväl slapp undan, den andra blef tvungen stiga af hästen och leda den, under det han följde hopen till Torup.”

Väl framme vid det gamla, ståtliga slottet Torup uppstod bland drängarna oenighet om hur man skulle gå vidare. Till slut bestämdes att man istället för att låta hela hopen tåga mot Malmö skulle avsända ett brev med två bönder tillsammans med prosten i Hyby. Brevet ställdes till Konungens Höga Befallningshafvande och både Eriksson och Borup tvingades skriva under.

”Sedan således denna beskickning var färdig, befalltes Inspektor Florman att skaffa hästar till den samma, hvarpå han svarade:

- ’Jag har inga hästar att lämna: jag är tjenare och äger således icke rätt att utlämna min husbondes hästar, utan skaffa er hästar i Byn.’

Med eder och svordommar bekräftades att de skulle hafva hästar och utan vidare omväg selades 2ne arbetshästar och en vagn förespändes. Då alt således var färdigt, gick jag ut och satte mig i vagnen, den ena bonden satte sig i vagnen bredvid mig, och den andre ropades, men genast hördes några röster, som fordrade:

- ’Gadden skall följa med’, då han strax steg upp i vagnen.

I det samma vi körde från stället säger jag till den församlade menigheten:

- ’Nu reser jag i ett ärende, som säkerligen gör att jag blir satt i arest.’

Ett allmänt rop hördes då bland hopen:

- ’Om pastorn blir satt i arest, så skola vi komma och taga ut honom.’”

Den skrivelse som prosten Olof Borup från Bara och kyrkoherden Anders Eriksson från Hyby tvingades uppsätta och underteckna och som den senare, tillsammans med Peter Gadd från Kalthus i Lyngby socken, överlämnade, hade följande lydelse:

”Högwälborne Herr Grefwe och Landshöfwding samt Riddare af Nordstjerne Orden!

En ganska stor hop af Allmoge är samlad från flera Socknar, såwäl husbönder som drengar, hwilka enhälligt begära hos Herr Grefwen och Landshöfwdingen att de karlar som blefwo gripna i förliden natt uti Hyby Socken måtte återgifwas, ty annars wilja de ej skiljas åt.

Med djupaste wördnad har ännu förblifwe höwälborne Grefwens och Landshöfwdingens, å Allmogens wägnar och på deras enträgna begäran.

Allerödmjukaste Tjenare

Olof Borup — And Ericsson
Prost i Bara — Kyrkoherde”

Till Torup och det beordrade mötet hade denna morgon och förmiddag stora folkhopar varit i rörelse. I Brågarp och Nevitshög hade det t.ex. också kallats till samling. Härifrån anträddes marschen mot Torup. Under vägen tvingades personer som inte hörsammat kallelsen under hotelser följa med. Ledaren för denna hop var Lars Andersson från Nevitshög. Han kallades allmänt för ’Slommapågen’. Öknamnet hade han fått för att han, oförmögen att hålla vattnet, gick klädd i en ”slom”, dvs en framtill hopsydd rock.

När denna hop passerade Grevie torvmosse på vägen mot Vinninge fick de syn på en del män som var sysselsatta med torvupptagning. Dessa uppmanades, under hot om att bli nedslagna, att följa med till Torup. Då hopen blev upplyst om att de var borgare från

Lund och alls inga bönder, yttrade Lars Andersson:

- ’Jag skiter på alla borgare - numera finnes inga sådana utan alla äro lika!’

’Slommapågen’ yttrade också att man innan följande dags afton skulle se om Lunds borgare! Han tog en del av de motsträviga männen i kragen och hotade att kasta dem i mossen. Efter ett längre samtal slapp dock männen undan.

Även i Skabersjö by strax söder om Torup blev det samling. Efter skarpa hotelser och påtryckningar förmådde man här få Ola Olsson att tuta i byahornet, signalen till allmän samling. Denne Ola Olsson var dräng hos åldermannen på vars ansvar byahornsblåsandet egentligen vilade. Husbonden var emellertid ute på arbete i byns torvmosse. När väl Skabersjöfolket var samlat bar det iväg till Torup.

Under dagen strömmade människor, frivilliga som ovilliga, i stora mängder till slottet. Man beräknade efteråt att 1500 - 2000 människor deltagit i mötet, ett vid denna tid ofantligt stort antal personer på ett möte. Herrskapet på Torup, liksom många andra ståndspersoner på herrgårdarna i orosbygderna, hade undflytt oroligheterna och tagit sig in till städerna. Ansvaret för egendomarna hade överlämnats åt förvaltarna och inspektorerna, ett föga eftertraktat ansvar i en stund som denna.

På Torup utmärkte sig ’Slommapågen’ genom att begära fram mat och brännvin ur slottets gömmor. Han var nog väl medveten om vad han gjorde! På Torup fanns nämligen vid denna tid en av Skånes mest berömda vinkällare. Turerna till vinkällaren blev under dagen många och allt vingligare.

Bland Hybyhopen syntes sadelmakaren Hans Nilsson Engström styra och ställa. Han delade ut mat och brännvin och han uppmanade folket att ställa upp sig sockenvis. Det var också han som tog den gamle husmannen Jöns Hansson Brodd från Hässleberga i kragen när Brodd försökte avvika från Torup:

- ’Går du någonstans din skälm så skall jag piska dig.’

Brodd var 60 år gammal och svag till hälsan. Detta betydde tydligen föga en dag som denna. Nu gällde det att stå enade. Utsända bondespejare på stulna Torupshästar patrullerade vägarna in mot Malmö. Vad skulle myndighetspersoner och trupper göra åt situationen?

I Malmö var både myndigheter och befolkning ordentligt oroliga. Rykten var i omlopp som omtalade att allmogen upptill ett par tusen man var på väg mot staden. S:t Petri kyrkas höga torn bemannades med utkiksposter, samtidigt som magistraten, dvs stadens styrelse, kallades till krismöte på rådhuset. Mötet varade från förmiddagen till långt ut mot aftonen. Den stora frågan gällde: hur skulle staden kunna försvaras?

Malmö hade alltsedan medeltiden varit omgiven av vallar och vattengravar. Under 1600-talets slut hade svenskarna förstärkt dessa befästningar så att staden mera liknade

en av vatten omfluten ö med flera meter höga jordvallar. I början av 1800-talet hade emellertid beslut tagits att jämna vallarna med marken. Samtidigt fylldes vattengravarna med vallmassorna. Detta arbete hade bedrivit med kraft. Sommaren 1811 gapade därför stora hål i vallsystemen. Vem som helst kunde lite var som helst gå torrskodd rakt in i staden! Detta var förvisso en mardröm om ryktena talade sanning att uppretade folkhopar nu närmade sig staden.

En "Esquadron" av Skånska Husarregementet var vid denna tid förlagd till Malmö. Stridskraften var emellertid dålig; husarerna saknade hästar! Dessa hade oturligt nog skickats på sommarbete ute i Bökeberg långt från staden, mitt i upprorsområdet. Magistraten i Malmö fann emellertid på råd:

"Beslöt Magistraten anmoda Stadens Invånare, som äga Hästar, att
de samma för ett så angeläget och till deras egen säkerhet ledande
ändamål aflåta, i hvilket fall Hästarna böra aflämnas i afton kl.
7 på så kallade Handtvärks Soucitetens Stallgård, hvarest anstalt
blir fogad om Höfoder för Kreaturen, hvilka i morgon bittida kunna
återhämtas."

Under dagen hade en kurir nått fram till generalguvernören Toll som var på resa till Ystad. Toll insåg att militären snarast måste insättas för att dämpa oroligheterna. Ett av generalguvernören undertecknat brev sändes i ilfart till landskansliet i Malmö:

Enligt borgmästare Halling var det ett besynnerligt tåg att åse. Det öppnades med de fyra kanonerna. Efter följde husarerna glättigt tämjande sina ovana, välfödda stadshästar.

"**Embetsmemorial**

Som till befordrande af ordning och allmänna lugnets återställande
General Majoren m.m. Herr Grefve Hampus Mörner icke allenast
blifvit beordad att emottaga Öfver Befälet i och omkring Malmö,
utan jämväl de därvarande, så väl som Månstorps och Haglösa
Esqvadroner af Skånska Husar och det mig anförtrodda Regemente
blifvit ställde under dess ordres och disposition, så får jämte
underrättelse härom, jag härigenom anmoda Landshöfdinge Embetet
att lämna bemälte Herr Grefve alla de biträden och handräckningar,
som han i och för ofvannämde vicktige ändamål kan reqvirera; och
att äfven skyndsammast föranstalta att den beridna delen af
Husarerna i Malmö varder med Skjutshästar försedd ..."

På landskansliet reagerade man snabbt när väl Tolls papper nått staden. En skrivelse utgick till kommendantämbetet att greve Mörner skulle ges befälet över de nödvändiga styrkorna. Samtidigt erhöll greven personligen skriftlig bekräftelse på hans ålagda befälsansvar. Mörner lyckades, att redan klockan fem på eftermiddagen få sin trupp klar att avtåga från Malmö. Truppen samlade på Stortorget och Mörner gick att av landshövdingeämbetets utövare få sina slutliga order.

En passus i den mottagna skrivelsen irriterade emellertid Mörner och han funderade till och med att inställa hela tåget. Landssekreterare Hoffman talade emellertid med så stort bemyndigande å landshövdingeämbetets vägnar att Mörner föll till föga. Enligt ett ögonvittne blev han "så flat, att han utan att vidare säga ett ord hastigt fattade sin bortlagda generalshatt, skyndade ut för trappan, kastade sig på hästen och gaf kommando: 'Framåt marsch.'"

Mörners styrka var i sanning "ett besynnerligt tåg att åse", som ett ögonvittne uttryckte det. Först gick 4 stycken 3-pundiga kanoner, s.k. nickor, åtföljda av servismanskap. Därefter kom 40 husarer på de av Malmö borgare utlånade hästarna, vilka många aldrigt burit någon ryttare. Sist tågade 100 man ur Konungens eget värvade regemente under major Mohrmans befäl. Under marschvägen skulle Månstorps Esqvadron av Kongliga Husar Regementet stöta till.

I den "Ödmjukaste Raport" som Hampus Mörner avlämnade över händelseförloppet läses följande:

"Vägen togs öfver Östra Skräflinge och Sallerup till Torup hvarest
2000de Insurgenter berättades vara församlade. Sex Bönder
anträffades som föregåfvo sig hafva räddat sig från den öfrige
hopen i Torup och stärckte mig i denna tancke: Jag lät dem under
bevakning hit införas för att vidare Examineras.

Vid min ankomst till Torup hade likväl alla dragit till Klågerup
efter att hafva vålsammeligen förskaffat sig sina förnödenheter,

Mot militärens vapen hade de onyktra och i stort sett helt obeväpnade drängarna intet att sätta mot.

hvarföre jag så snart folk och hästar fått något lite hvila
fortsatte tåget emot sistnämde ställe."

Den vila som här omtalas måste ha inneburit att man under nattens mörkare timmar låg stilla i väntan på avmarschorder mot Klågerup. Det är inte omöjligt att bivack upprättats i den s.k. Västerskog. Natten var dock ej utan dramatik. Då ryttmästare Laniken kl. 1 på

natten med en patrull red ut för att rekognisera blev husarerna beskjutna av "insurgenterna" vid Klågerup.

I general Mörners vidare berättelser möter oss upplösningen av de våldsamma händelserna:

"Då jag kom så långt utom Hyby att mitt Avant Garde kunde synas
märktes väl någon rörelse och spridning bland Allmogen, men deras
Chefer lärer genast upmanadt dem, ty de funnos Rapt åter skåckade
till ett antal af ungefär 800de ty då första Hussar Patrullen
framkom voro de i porten upstälde med bössor och Hötjufvor, samt
ömsom under Hurrande ömsom under Högst ovettiga utryck
prowoquerade till attaque. Öfversten Grefve Ridderstolpe anmanade
dem att hålla inne med sina oqvädesord, och gifva sig under
Lagarna; men som de det oagtat fortforo i hotelser afländе Han
till mig Raport derom.

Emedlertid hade 2 a 3 af hopen synts villja andraga något, då
Öfverste Ridderstolpe red emot dem för att höra deras önskningar;
Som dessa gingo derpå ut: Att återfå 2ne Bonddrängar, hwilka dagen
förut blifvit på Landshöfdingens reqvisition inhämtede till Malmö
Slott, och de icke på ärhållit svar, att precist detta alldeles
icke kunde dem bevilljas, men att De ändå borde upföra sig som

Nu flyktade allmogen och här vidtager skuggsidan, som Halling beskriver situationen. Blodbadet hade nog kunnat stoppats om ansvariga civila myndigheter funnits på plats.

Någon såg sin far skjutas ihjäl. Sabelhugg hade haglat, bajonetter färgats av blod, kulor hade vinit. Svenskt blod hade runnit för svenska vapen på svensk jord.

Omsider upphörde slaktningen och man infångade de av de olyckliga som överlevt och som ej lyckats fly.

Intåget i staden var hemskt. Fångarna var utmattade och utmärglade efter flera dagars kringstrykande utan annan egentlig förtäring än brännvin. De var bundna tre och tre illsammans med händerna på ryggen och släpades efter hästar.

laglydige Undersåtare, ville skingra sig eller falla till föga, lottsades Grefve Ridderstolpe villja med Hussarerna anfalla dem. Då de detta oagtat satte sig i motvärn med sine Hötjufvor, och fortforo i smädelse Ord sålunda.

- 'Kom hit Edra Carnailler' med mera dyligt, lät jag emot dem lossa 2ne Nickskott.

Porten som de då företogo sig att under tiden låsa, under Hurra rop och fortfarande smädelser, måste med infanteri forceras - hvarefter Affairen blef lika afgörande som hastig. - Jag har icke utan rörelse kunnat se 30 á 40 Bönder beröfvade sine lif, och mänge Bleseras. - Men deras upförande och motstånd, jämte Hussarens och Soldatens nit blefvo dertill naturlige Orsaker.

195 af hopen som sedermera småningom togs, har jag i går Aftons med mig infört, och låtit på Slottet insätta. Återvägen togs enligt de Ordres jag invid Torup under Marschen af Eders Execellens ärhold, till Börringe, men hwarken där eller i Svidala, Hylltorp, Skabersjö eller Oxie fants någon mera Skåckning, utan hade tvärtom en utskickad redan igår förmiddag till mig framfört, flere Socknars bön om tillgift, med löfte att förhålla sig

Man var mycket villrådig hur man skulle förfara med de avlidna. Länsstyrelsen beslutade att liken kunde nedgrävas avsides. En del av den mödan besparades kronobetjäningen då många lik redan blivit borttagna.

hädanefter laglydigt, och med underdånighet fullgöra hvad dem befaltes ...

Ifrån Lund är en Budkafvel ärtappad och härstädes arresterad, som sökt upvigla Drängar och Gesäller uti Lund att åtfölja Insurgenterna. - Trouppens Nit som utförde denna Expedition, så väl Indelt som Värfvadt, kan jag ej nogsamt berömma och förwissa Eders Excellens om deras trofasta beslut at kufva Lagbrytaren.

Malmö till Tjänstgöring

H. Mörner
General Major"

Vid den ödesdigra stormningen av Klågerup var det porten in mot den med ekonomibyggnader kringbyggda gårdsplatsen som sköts sönder av kanonerna. En samtida person berättar i sina memoarer om händelseförloppet:

"Porten forcerades af infanteriet, som inkommet på gården började handgevärseld. Nu flyktade allmogen in i husen och ut på markerna.

Här vidtager skuggsidan. Hade civilmyndigheter funnits tillstädes med makt att befalla, hade den ovilkorligen hindrat vidare manspillan och blodsutgjutelse. Ändamålet som söktes var att skingra de samlade folkmassorne. Detta var vunnet, och en sådan skräck injagad hos dem, att de alla genom flykten räddade sig utan mod att återvända. Men i stället för att stadna, fortsatte militären sin lätt vunna seger genom att förfölja de flyende både i husen och på fältet samt genom gevärsskott och med blanka vapen mörda och såra."

I de efterföljande förhören framgår det på vilken plats respektive bonde eller dräng hade blivit infångad. Den sammantagna bilden ger en bra illustration till det tumult och den desperation som måste ha varit för handen:

Inne på gårdsplanen efter blodbadet	32 st
I flykten	8 "
På högällen	56 "
I höspänne	1 "
I ladan	36 "
I uthus	16 "
I avträdeshus	3 "
I stallet	8 "
I en hästkrubba	1 "
I en bakugn	1 "
I trädgården	4 "
I betjentkammaren	2 "
Bakom en stengärdesgård	2 "
I en grop	1 "
På ängen	4 "
På marken	6 "
I en rågåker	1 "
I ett hänge	2 "
	183 st

Arresterade på vägen den 14-15 juni	17 st
Arresterade i hemmet	82 "
Arresterade i Malmö	4 "
Arresterade i Lund	1"
Själva inställt sig	2"
TOTALT:	289 st

Det fanns också de män vars livslåga denna dag på Klågerups gård utsläcktes av militärens vapen. Vid sammandrabbningen stupade enligt officiella uppgifter 30 - 40 personer. Under arbetet i kyrkböckerna har denna boks författare funnit 21 stycken döda. Diffe-

rensen beror säkert på att döda även funnits bland de som kommit från orter utanför vårt undersökningsområde.

Senare samma dag som massakern skedde, utgick från landskansliet i Malmö order om att de dödsskjutne skulle samlas upp och nedgrävas på ett avsides ställe. Detta blev också gjort. Denna plats, som kallas ”Döängen”, är numera fornminnesförklarad. Då platsen emellertid är närmast helt okänd är det heller ingen som vårdar den. En minnessten över denna ödesdigra händelse i Skånes historia borde vara given!

Fångarna fördes nu till Malmöhus fästning:

”Intåget till staden var hemskt. De fångne, utmattade genom flere dagars kringstrykande, utan annan egentlig förtäring än brännvin, hade ett förfärligen förställdt utseende och voro med hamptömmar bundne tre och tre tillsammans med händerne på ryggen samt så vidare sammanbundne liksom i en kedja. Hela svärmen insattes uti en kasern på slottet.”

Under fångenskapen på slottet Malmöhus led de arresterade oerhört. Sjuka och sårade förvarades hopträngda tillsammans med friska utan att någon vård erhölls. Hygienen var urusel och rödsot och febrar började snabbt härja bland de olyckliga.

Denna grymma situation blev så småningom via rykten förmedlad till omvärlden. Då läkaren Munk af Rosenschöld från Helsingborg nåddes av dessa, åkte han genast till Malmö för att på plats kunna göra sig en uppfattning över läget. Utanför slottsporten blev han emellertid nekad tillträde av den vakthavande chefen på slottet baronen och tillika fanjunkaren von Liewen. Denne von Liewen var sällan nykter och han fördrev tiden med att tyrannisera fångarna på olika sätt. Ett stort nöje fann han i att mycket realistiskt utmåla för fångarna vilka ohyggliga straff som väntade dem.

De döda under upproret och de avrättade fick ej begravas i vigd jord. Detta faktum bör ha gett åtminstone några präster samvetsbetänkligheter; dom bör ha känt djävulens käftar och dåliga andedräkt bakom sig när de förvägrade någon en kristen begravning.

Munk af Rosenschöld var emellertid en stridbar man och lät sig verkligen inte nöja med avhysningen från slottsområdet. Genom hovkansler Wetterstedt, som han var närmare bekant med, lät han hos kronprinsen Carl Johan anhålla om en fullmakt att ta hand om de sjuka på Malmöhus. Med denna fullmakt tvingades vakthavande chef att öppna upp slottsporten. Nu avslöjades den vidriga sanningen. Det visade sig, att förhållandet på slottet bland de intagna t.o.m var långt värre än vad ryktet utmålat. Sjukdomstalet var också betydligt större än vad fängelseledningen rapporterat. Genom de kraftfulla åtgärder som läkaren nu kunde sätta in, blev behandlingen av de intagna bättre och hälsotillståndet förbättrades något.

När väl oroligheterna var stillade och de upproriska insatta i säkert förvar påbörjades det rättsliga efterspelet. En oändligt lång rad av förhör verkställdes med de arresterade. Förhören skedde vid Malmö Rådstugurätt. Ur den digra, arkiverade papperssamlingen ska här endast framdragas några exempel på vad som finnes i dessa rannsakningsprotokoll. Vi börjar med fången nr 44 Ola Nilsson:

”Husman i Wästraby, 68 år gammal af swag hälsa och kroppsbeskaffenhet, säger sig förut ei warit för brott anklagad, och efter ärhållen förmaning att följa sanningen berättar, att han om Fredagseftermiddagen, på tillsägelse af folket i Byen medföljt till Torup och widare till Klågerup, der han satte sig i ett så kallat hänge och på samma ställe blifwit gripen. Under hela tiden säger han sig hafwa warit obewäpnad och kan icke upgifwa någon anförare, ei heller ändamålet med sammanskockningen men medgifwer dock att han som han säger, förnumit det drengarna någon tid yrat, hwarom han likwäl ingen anmälan hos Kronobetjäningen gort. På Klågerup skall han sett flere okände med hötjufwor men ei på annat sätt bewäpnade Personer.”

Ola Nilsson blev mot borgen frisläppt den 3 juli 1811.

Om fången nr 166 Anders Bengtsson omtalar protokollen följande:

”Tjenstegåsse på Bökebergsslätts gård, 16 år gammal, ser sjuklig ut och är af swag kroppsbyggnad, samt skall för brott förut icke warit lagförd, han förmanades till sanning och utsäger, att han Fredagen den 14 dennes hemkommit från arbetet i Torfmossen och fått veta att dess Fader Bengt Andersson blifwit twungen åtfölja en folkhop till Torup samt derifrån till Klågerup, har han för att uppsöka honom, till sistnämde ställe sig begifwit, och då han, i bland folkhopen ei kunde igenfinna fadern, skall han welat återwända, men hindrades derwid af en grönklädd och med bössa okänd karl, hwadan han måste qwarstadna och blef altså af Militairen till fånga tagen.”

Anders Bengtsson blev mot borgen frisläppt den 5 juli 1811.

Dessa båda personer hade turen att undslippa fånglivet på Malmöhus efter endast några veckor. Värre gick det med Mårten Bengtsson. Han blev snabbt ansedd som en av anstiftarna och ledarna. Rättsmaskineriet hade funnit sin utvalde:

”Dreng hos Christen Hansson, 27 år gammal, af god hälsa och kroppsbyggnad samt för brott förut ei lagförd. Sedan han först på förmiddagen blifwit förekallad men med mycken tredska nekat till alt hvad Ransakningen emot honom inneholler och till vars häcktande föranledt, samt derföre öfwer under dagen blifwit i särskilt fängelse insatt berättar nu efter erhollen förmaning till sanning angående nästförut afhörde Hans Olssons beskickning till Brodda lika med vad denna sielf utsagt.”

Efter att Mårten Bengtsson således fått lugna ner sig, berättar han sin version av händelseförloppet. Han bekänner att han vid sockenstämman i Bara högt påtalat att han ej godtog lottningen. Från sockenstämman hade han gått hem att äta men var den förste som kom åter till byns samlingsplats. Det var också han som väckt förslaget att gå till Torup för att få till stånd ett samtal med baron Stjernblad.

Den behandling som fångarna fick utstå var hård och rå. Friska och sjuka blandades i samma rum. Rödsot och febrar härjade. Vakthavanden på slottet Malmöhus, en baron Liewen, var ytterst sällan nykter och spelade tyrann.

De vidriga förhållandena för fångarna trotsar all beskrivning. Många erhöll spöstraff.

Angående sin delaktighet i det slutliga mötet vittnar Mårten Bengtsson:

”Då han, Fredagsmorgonen den 14 juni jemte en annan dreng från Byen afgått till Hyby, skall Toppeladugårds gods jemte Allmoge från flera Byar ditkommit och twungit så wäl honom som Hyby Byamän och drengar att åtfölja till Klågerup, Bara och Torup, men å intetdera stället skall han utöfwat någon wåldsamhet, hälst han å Klågerup hållit sig efterst och i Bara, medan folksamlingen uttog Herr Prosten Borup, warit hemma hos sin husbonde och ätit.

Från Torup hwarest han undfägnades med Brenvin och tillställdes en hötjufwa, begaf han sig med folkmassan åter till Klågerup, där han i qwarnen hötjufwan insatte och uppehöll sig på gården ända tills skott blifwit lossade af Militairen och den samma var i begrepp

att inrycka, då han flydde undan, men några hurra rop säger han sig icke hafwa hört."

Förhörsledarna återgav nu för Mårten Bengtsson fången nr 142 Anders Perssons vittnesmål rörande samlingen i Hyby. Mårten Bengtsson medger då:

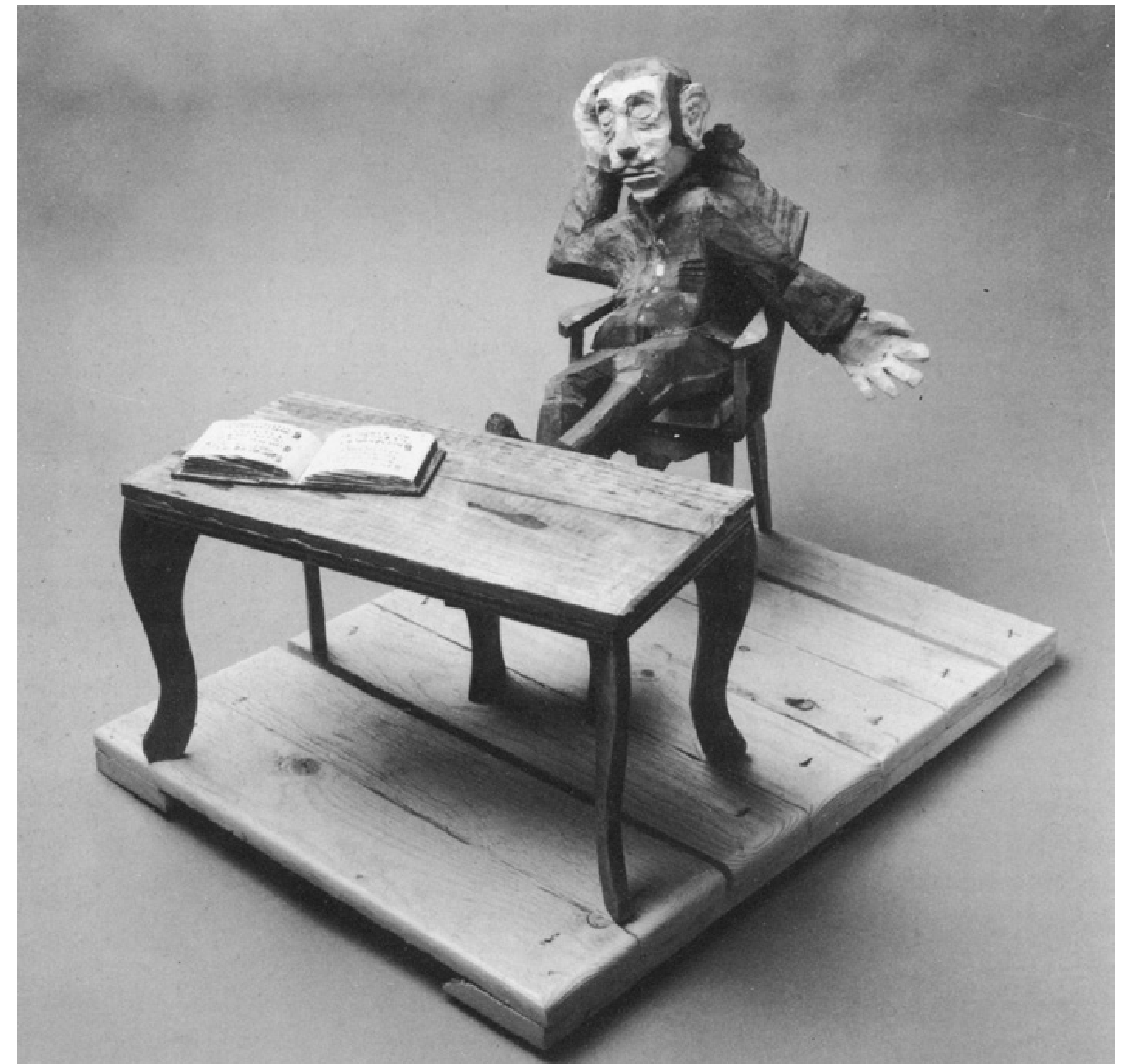
"att han, jemte flera drengar begifwit sig till Hyby, för att med drengarne därstädes, i anledning af Herr Baron Stjernblad för honom såsom ett ryckte omtalte yttrande, att ämna skaffa Hussarer för att arrestera några drengar, hwarför han säger sig icke hafwa warit mera hugad än de öfrige, och wille icke widgå, att han wid denna samling fört ordet.

Någon öfwerenskommelse till motwärn i händelse af arrestering skall icke blifwit träffad och ei heller försökt då sedermera drengarne Anders Pålsson i Hyby och Lars Nilsson i Yddinge blefwo natten till den 14 genom Hussar patroull här ifrån Staden Häcktade för bullersamt upförande vid Sockne stämman i Hyby kyrka.

På åställda frågor swarar han, att han ei känner någon anförare, hälst de, som efter dess förmenande hade sådan befattning, woro

Efter oroligheterna utplacerades militär i gårdarna för att tillse att inga oroshärdar blossade upp på nytt. Det minsta man kan säga om dessa militärer var att de uppförde sig ordentligt.

Den till rättegången nedsände justitieombudsmannen baron Mannerheim omfattade ej ämbetsmännen med större respekt och då han ej sov vid domstolsförhandlingarna lär han ha varit tyst.

från Toppeladugårds gods och honom till personer okände, och att han både sett handelsbetjänten Halck i Kyrkan, och hört honom efter det han derifrån utkommit i närheten af Mårtens husbonde Christen Hansson samt åboen Nils Mattssons son från Skammarp, yttra: Det de borde taga fast och ruska honom, men huruwida detta yttrande warit om Herr Baron Stjernblad eller Herr Prosten Borup, ehuru han upgifwer denna sednare, synes Mårten Bengtsson wara osäker."

När alla förhör med fångarna äntligen var gjorde hade man nått in i augusti månad 1811. En delegation från Jönköping av Göta hovrätt blev nu kommenderad till Lund där nya förhör med de arresterade vidtog. Först i mitten av oktober var dessa förhör avslutade och den 4 november 1811 fick de arresterade sina domar. Detta skedde på Stortorget i Malmö. Ett ögonvittne berättar:

Lukten var föga angenäm när fångarna den 4 november 1811 fördes ut på Malmö Stortorg för att offentligt få höra sina domar.

”I dag har Kgl. Hofrättens domar öfver större delen af de här för uppror häktade blifvit dem högtidligen kungjorde. Ceremonien vid detta tillfälle var ganska imponerande. Med en stark escorte blefvo fångarne från citadellet afhemtade, och vid ankomsten till torget insläpptes de i en af garnisonen formerad fyrkant.

Då insurgenterna ankommo till torget, förmärktes väl icke hos dem någon särdeles rörelse. De hade nyligen intagit en så stark portion nåd, att de hoppades allt och ansågo endast tillställningen för en formalitet, men snart öfvertygade genom domarnes uppläsande, att det var allvarsamt och att de således voro bedragne i sitt hopp, blef bestörtningen hos dem så mycket större, förtviflan målades i hvarje ansigte, och efter ett för tillfället af tillförordnade landshöfdingen hållet tal, hvilket äfven för den talrika samlingen af spectateurer var uppbyggligt, återvände de vilseförde, nedslagne och med tårar i ögonen, till sine fängelserum, der de ännu bitterligen gråta.”

När fångarna blev utförda på Stortorget denna dag blev många av stadens innevånare

varse den behandling de arresterade utsatts för. Allmänheten fann att fångarna avgav en sådan stank att man ej utan besvär kunde nalkas dem på närmare än 50 stegs avstånd.

Domarna var i de flesta fall mycket hårda. När man i efterhand studerar rättsmaterialet kan man nog även våga påstå att i mångt och mycket var orättvisa. I Hovrättens slutliga dom över upprorsmännen finner vi en lång lista dömda. Nedan anges de som blivit dömda vid Malmö Rådstuvurätt. Övriga dömda personer vid Herrestads-, Vemmenhögs-, Torna-, och Luggude härader återfinnes i bilaga i slutet av boken.

”Wid Rådstufvu Rätten i Malmö

1 Thomas Halm   Ett års fängelse å Landscrona fästning
2 Mårten Bengtsson i Bara   Att mista högra hand, hallshuggas och steglas
3 Lars Larsson ibidem   Dito
4 Hans Olsson ibidem   Dito
5 Hans Nilsson Engström   Att mista lifvet och hallshuggas
6 Matts Trullsson Bökamn   Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete
7 Lars Andersson i Näfvitshög   Dito

8 Nils Hellamn i Espömölla   Dito
9 Husmannen Olof Fredricsson Hector   Att mista lifvet och hallshuggas
10 Lars Gudmindsson i Arlöf   40 par spö och 6 års fästningsarbete
11 Hans Hansson ibidem   Dito
12 Hans Andersson i Torreberga   Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete
13 Sören Persson i Värby   Lottning, 40 par spö
14 Matts Svensson i Yddinge   Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete
15 Per Nilsson i Skamarp   Död i häcktet
16 Anders Svensson i Qvissle   Lottning, 40 par spö
17 Göran Hellberg i Hessleberga   Lottning, 28 dagars fängelse vid vatten och bröd samt 6 års fästningsarbete
18 Mårten Ölof i Espö   Lottning, 40 par spö
19 Ola Olsson i Skabersjö   Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete
20 Per Jönsson i Hessleberga   Dito
21 Lars Larsson i Värby   Dito
22 Nils Andersson i Hessleberga   Dito
23 Håkan Persson ibidem   Dito 28 dagars fängelse vid vatten och bröd 6 års fästningsarbete
24 Per Larsson i Wissmarlöf   40 par spö och 6 års fästningsarbete
25 Måns Svensson i Stanstorp   Lottning, 40 par spö
26 Hans Persson Hernqwist i Nötabo   Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete
27 Olof Persson i Genarp   Dito
28 Hans Persson Spött i Värby   Lottning, 40 par spö
29 Göran Nilsson i Vinninge   16 dagars fängelse vid vatten och bröd
30 Jöns Trulsson i Svedala   Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete
31 Per Truedsson från Tjustorp   Lottning, 28 dagars fängelse vid vatten och bröd samt 6 års fästningsarbete
32 Per Göransson i Skabersjö   Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete

33 Per Jönsson i Ebbarp   Talan mot honom nedlagd - Frikänd
34 Per Hansson i Sönnarp   Lottning, 40 par spö
35 Nils Andersson i Genarp   Dito
36 Lars Olsson i Tjustorp   Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete
37 Hans Jönsson Hessleberga   Dito
38 Sven Jönsson i Vissmarlöf   Lottning - 28 dagars fängelse vid vatten och bröd samt 6 års fästningsarbete
39 Nils Andersson i Tjustorp   16 dagars fängelse vid vatten och bröd
40 Åred Persson i Kellby mölla   20 par spö
41 Anders Persson i Lyngby   Lottning - 28 dagars fängelse vid vatten och bröd samt 6 års fästningsarbete”

Hovrätten frikände 210 åtalade. Av de utdömda domarna ser vi emellertid att inte mindre än 60 stycken blivit upptagna till ”Lottning”. Detta betydde att den dömde skulle dra lott om sitt öde. Om det blev en vinstlott fick han avtjäna det angivna straffet men blev det en nitlott - då skulle straffet bli halshuggning. 10 st nitlotter skulle finnas i denna makabra tombola.

Vad beträffar spöstraffen angavs ett viss antal ”spö”. Spöstraffen tillgick på så sätt att den som skulle bestraffas antingen lades över en spöpall eller hängdes vid en spöpåle. I allmänhet slogs tre slag med varje spö, sedan ansågs detta förbrukat och blev utbytt mot ett nytt. Spöstraff fick endast ådömas män och 40 par var det högsta antalet spö, som fick utdömas. Kvinnor och barn kunde däremot bli dömda till risstraff.

Nådeansökningar till kungen skrevs omedelbart efter det att domarna blivit utdelade. Behjälpliga med att skriva dessa nådeansökningar var de som suttit i rätten och förhört de dömda. Carl Christian Halling, sedermera borgmästare i Malmö, var en av ögonvittnena i egenskap av skrivare. Han beskriver den fasansfulla situationen på Malmöhus:

Fångar fördes till olika fästningar runt om i landet för att avtjäna långa fängelsestraff.

”Skriftställarekallet var här ett af de svåraste och tillika bland de otacksammaste, i så mått o att de olyckliga icke syntes hysa det minsta förtroende till dem som förordnats till deras biträde, utan nedsjunkit i det mest förhoppningslösa tillstånd, så att de endast med öfvertalningar kunde förmås att framkrypa från sina läger på de britscher af flere våningar i höjd, der de lågo krupne tillsammans såsom oskäliga djur.”

Den 4:e januari 1812 kom så de slutliga domarna. Kungen, Carl XIII, hade upphävt all lottning. De flesta dödsdomarna hade också blivit ändrade. Endast i tre fall kvarstod dessa. De tre som inte blev benådade utan skulle sluta sina liv på avrättningsplats var Mårten Bengtsson från Bara, Per Ottarsson från Hjulstorp i Slimminge och Per Hurtig från Lemmeströ.

När nu kungen hade sagt sitt, kunde också straffen för alla de dömda börja utmätas. Den 22 januari var det t.ex. dags för sju personer att piskas offentligt. I en rapport återfinnes denna text:

”Drängarna	Ola Jönsson från	Bonarp
	Ola Jönsson	Lerhult
	Hans Olsson	Bara
	Lars Larsson	Bara
	Mattis Trullson Bökman	Bödesåkra
	Lars Andersson	Nefvitshög
Sadelmakaren	Hans Nilsson Engström	Wissmarlöf

Hafva denna dag wid Tingstället i DAHLBY i följe af Kongl. Majts Nådiga Utslag den 4 de i denna månad, och de särskildte gifwen order, uti en större samling af allmogens närwaro, blifwit afstraffade med 40 par spö hvardera.

Hwarvid, entskönt flera af dessa brottslingars närmaste anhöriga åskådat executionen, de såwäl, som alla tillstädse warande, stilla betraktat Lagens Kraft af dess öfwerträdande så att ingen nödwändighet fodras biträd härwid af medföljande Escorten utaf Kungens Egit wärfwade Regemente hvilka endast till arrestanternas bewakande gagnades ...”

För de anhöriga måste det ha varit mycket svårt att bevittna dessa avstraffningar. Att se sin son, bror, käraste, make eller far bli så illa behandlad satte djupa sår i själen. Man slöt emellertid upp på straffplatsen eftersom detta ju var enda tillfället att få en skymt av sina kära på flera år ... Kanske för alltid.

Efter avstraffningen i Dalby skedde transport tillbaka till Malmöhus. Här fick de olyckliga under några dagar återhämta sig lite, fick sina skador efter spöslitningen omsedda och till en del läkta. Efter omkring en vecka företogs så transporten till de fästningar där de skulle avtjäna sina vidare straff. Det kan förmodas att de flesta fick avtjäna dessa på Varbergs fästning.

Slutet

Den 4:e januari 1812 hade Mårten Bengtsson fått avslag på sin till kungen ställda nådeansökan. Nu gällde det för fängelseprästerna att få både han och de övriga livsdömde att förstå hur rättvist samhället var som inte kunde tillåta dessa att få leva! Vi ska i denna berättelse främst upprätthålla oss vid Mårten Bengtsson och hans öde.

Slottspredikanterna Per Westrin och Niklas Henrik Holst hade besökt honom flera gånger för att försöka trösta, försöka få honom att förstå att han var skyldig till mycket grova brott, att det var ett rättvist straff och att väcka ånger hos honom. Slutligen lyckades de få honom medgörlig och den 12 januari kunde de till slottskommendanten avge följade rapport:

” Ödmjukaste rapport

Att den till döden dömde drängen Mårten Bengtsson ifrån Bara som wi å slottshäcktet härstädes flera gånger besökt, i afsigt bereda honom till döden, nu mera förklarat sig uppriktigt nöjd, att ju före des hällre få undergå det för honom ådömda straff; så få wi ..... härmedelst ödmjukast inrapportera hwarjämte wi under anhållan om utsättande af dödsdagen få förklara, att han tyckes wara i den sinnesförfattning, att han utan wåda för sin själ, och med hopp och förtröstan skall kunna, när så påfodras, gå sitt förestående öde till mötes.”

Samma dag, den 12 januari rapporterar slottskommendanten till landskansliet att allt nu var klart att utse avrättningsdag. Landshövding af Klinteberg dröjer emellertid med beslut och först den 3 februari lämnar ett antal undertecknade skrivelser landskansliet. Ett är ställt till Kronobefallningsmannen Hultberg:

”Sedan drängen Mårten Bengtsson från Bara förklarat sig beredd att undergå det honom genom Kongl. Majts Nådiga utslag den 4 sistl januari för delaktighet uti Allmogens uppror ådömda straff att mista höger hand, halshuggas och Steglas, har jag utsatt dödsdagen till den 25 i denna månad då Executionen kommer att försiggå på afrättsplatsen vid Dahlby ...

Och tillkommer det er att efter wanligheten, af närwarande Allmoge uppbåda nödigt antal, dock icke öfwer 500 man till Spetsgårds formerande wid berörda tillfälle, att sjelf derwid tillstädes wara till bibehållande af ordning och skick samt alla nödiga åtgärders widtagande på det icke hinder för werkställigheten må möta utan allr ordenteligt och riktigt tillgå och på den utsatta dagen underrätta wederbörande kyrkoherde .... på det han sig till Mårten Bengtssons åtföljande behörigen bereda må.

I fångtransporten satt den fångne i kedjor och fick utstå spott och spe från åskådare.

Måndagen den 24de dennes bör en Kronolänsman tidigt på morgonen infinna sig på Slottet härstädes för att med nödig fångskjuts till Dahlby fortskaffa Mårten Bengtsson, som der under natten på det nogaste bewakas. Wederbörande Skarprättare är beordad, att sig å af Rättsplatsen tidigt infinna ...”

Från landskansliet utgår även order till den som ska utföra rättvisans blodiga arbete:

”Öppen Ordres

Skarprättaren Löfvenborg anbefalles, att sig härstädes infinna den 23 i denna månad, för att den 25 och 27 påföljande förrätta Executionen der Drängarna Mårten bengtsson från Bara och Per Ottasson från Hjulstorp, till följe af Kongl.Majts nådeliga utslag den 4 sistlidne Januari skola mista högra handen, halshuggas och steglas.

Under vägen har Skarprättaren att begagna sig af kronoskjuts.”

Antalet dödsdömda har nu minskats till två. Detta beror därpå att den tredje dödsdömde, Per Hurtig, envist vägrade att inför Malmöhus slottspräster erkänna sin skuld. Istället hävdade han med fasthet att han blivit orättvist behandlad då man inte hört de vittnen han åberopat. Per Hurtigs protester kom slutligen till kommendantens och landshövdingens vetskap. Ärendet gick till kungen som beviljade ny rättegång. Domen ändrades till 6 års fästningsarbete på Varbergs fästning. År 1817 öppnades frihetens portar för den olycklige.

För de två olycksbröderna som fallit till föga inför bl.a. prästernas propagandatal närmade sig emellertid snabbt slutet. Till det högre prästerskapet i Lund utgår befallning att sända företrädare till avrättningarna:

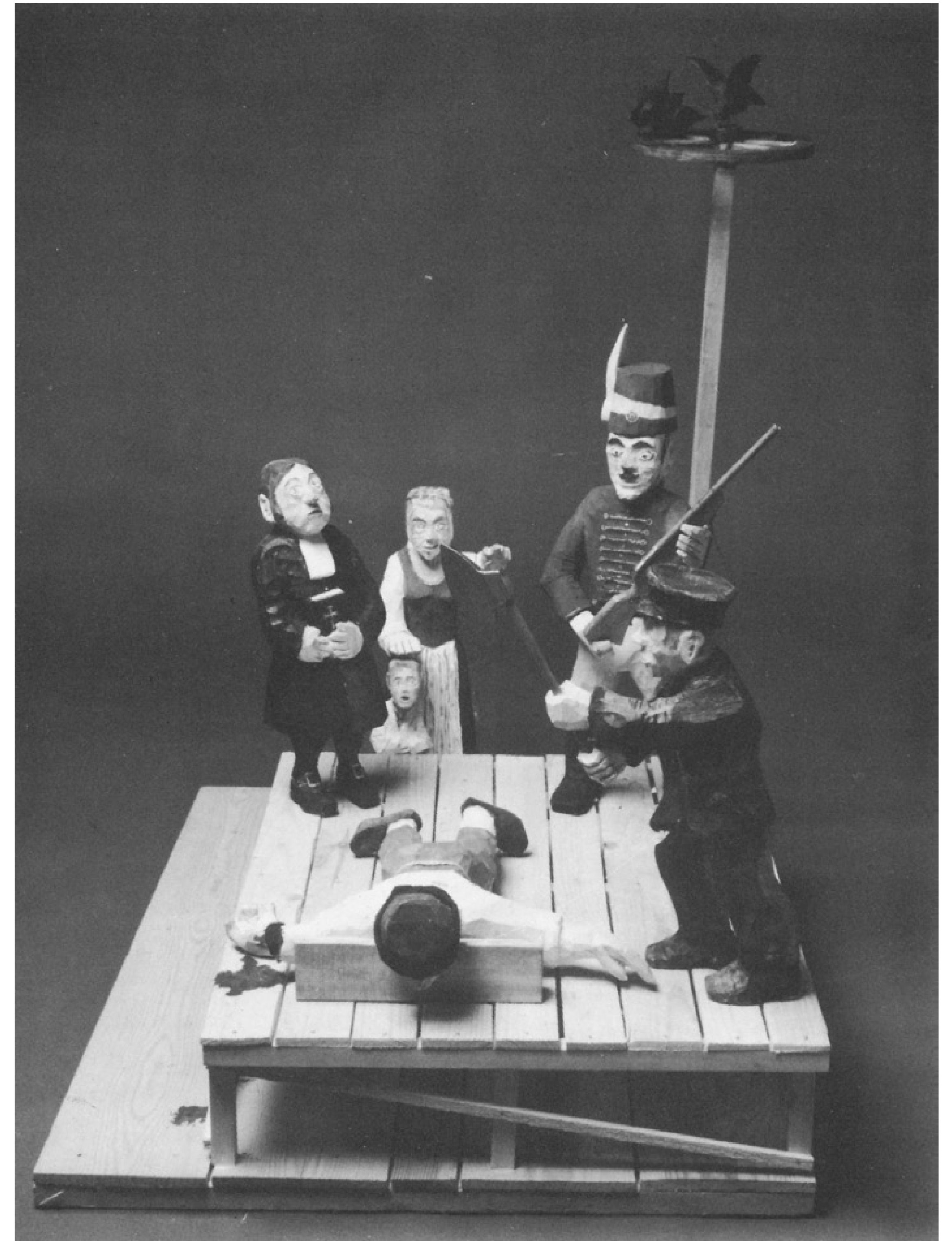
”... så tidigt att de må wara beredda predikan som före Executionen, bör hållas uti de närmast afrättsplatserna belägna kyrkor i Dahlby och Östra Wemmenhög, derefter Prästerskapet efter wanligheten till berörde afrättsplatsen Delinquenterna åtfölja och får jag härmed tillkännagifva, icke allenast wederbörande kronofogdar blifvit anbefallte att deras själasörjare om dödsdagarna tillsäga, utan äfven att Mårten Bengtsson den 24de och Pehr Ottasson den 26te dennas afföres den förra till Dahlby och den sednare till Östra Wemmenhög och der under noga förwar öfver natten qwarstadna.”

Landshövdingen upptäcker snart att en mycket pinsam situation kan uppstå om den beordrade skarprättaren Löfwenborgs tjänster tages i anspråk. Skarprättaren har nämligen uppnått hög ålder och är dessutom svag och skröplig till hälsan. Ordern återkallas därför och istället utgår ny order, denna gång ställd till stadsrätten i Sölvesborg i Blekinge. Här utväljes istället skarprättaren i Blekinge Sjögren till uppdragets utförande ”såsom ung och pålitlig uppdragen”.

Den 21 februari utgår ännu en order från landshövdingen, denna gång till majoren och riddaren Rothlieb att:

Det var den 25 februari 1812 som Mårten Bengtsson fick lida den huvudlösa hämnden att på galgbacken i Dalby först mista höger hand och därefter halshuggas.

Mårten Bengtsson mottager överhetens bestraffning.

”... till bibehållande af ordning och förkommande af trängsel wid Kyrkan i Dahlby der Gudstjenst kommer att förrättas Tisdagen den 25 dennes på förmiddagen innan drängen Mårten Bengtsson från Bara

samma dag undergår det honom för delaktighet i Allmogens upplopp ådömda dödsstraff Commendera 12 man Carabinierer till fots med nödigt befäl som i god tid berörda dag sig i Dahlby infinner."

I Malmö Slottsförsamlings kyrkobok finner vi året 1812 dessa antecknar:

"Den 24 Februari utfördes Drängen Mårten Bengtsson från Bara, och den 26 Febr. Drängen Pehr Ottosson från Slimminge, hwilka för upprorsbbrott blifvit dömda att mista högra handen, halshuggas och steglas. ... M. Bengtsson, en vacker yngling af 24 års ålder, visade en allfvarlig ånger öfver sit grofva brott och en utmärkt frimodighet i sina sista stunder. P. Ottosson gjorde i början något motstånd, i tanke att derigenom kunna frälsa sig från döden; men slutligen, när han såg allt hopp om timmelig räddning förloradt, ärkände äfven han brottsligheten af sit förhållande och anropade Den Högstes barmhertighet.

De blefvo bägge, dagen efter utförandet, aflivade, Den förre vid Dahlby, den senare vid Wemmenhög."

Mårten Bengtsson förvarade sitt livs sista natt under hård bevakning i Dalby strax utanför Lund. Med tunga steg har han under förmiddagen den 25 januari förts genom de täta mäniskoleden in i den till trängseln fullsatta kyrkan. Anders Gullander, präst från Lund, äntrade predikstolen och under närmare 1½ timme tvingades den olycklige åhöra prästens domedags- och förmaningspredikan. Denna predikan ansågs sedan så uppbyggelig att den strax efter avrättningen trycktes. Predikan är återgiven i slutet av denna bok.

Kronobefallningsmannen Hultberg kunde den 26 januari, dagen efter avrättningen inrapportera att "allt stilla och tillbörligt tillgådt". Den 5 mars 1812 inrapporterar samme man:

"Efter inlupen berättelse skall afliwade drängen Mårten Bengtsson, på Dahlby Galgbacke den 25 februari innevarande år, steglade kropp, wara nedtagen och uti Galgbacken nedfrafven, utan att den, som detta arbete sig företagit kunnat uptäckas, hvilket jag aldra ödmjukast ansedt mig böra inberätta."

Mårten Bengtsson hade även kroppsligen lämnat de levandes värld.

Prästen Anders Gullanders domedagstal i predikstolen strax innan Mårten Bengtssons avrättning var helt i dåtida myndigheters smak och så föredömligt att det sedan trycktes.

Bilaga 1

Anders P. Gullanders predikan "I Guds Namn".
Publicerad i Lund 1812.

"I Guds, Sons och den Helige Andes Namn. Amen.

För uppror och twedrägt beware oss milde Herre Gud! I denna bön frambärer den Kristna Församlingen inför mensklighetens Fader ett af mensklighetens wiktigaste åliggande. Här afbedes ett ondt, så mycket förskräckligare, som meniskorna bereda det sig sjelfwe, så mycket olyckligare, som dess följder mer än dels äro bittert

kännbara äfwen för kommande slägter. - På hwarje bönedag har denna bön blifwit uppsänd äfwen i detta Herrans hus, men måhända af kalla läppar, tanklöst och utan hjertats deltagande. I dag, då, wid åsynen af en till döden dömd Broder, det rysliga minnet af upproriska rörelser i denna wåra egna nejder ännu swäfwar lifligt för oss - Hwem är den onaturlige, som icke med hjerta och mun nalkas werldens Styresman bedjande: För uppror och twedrägt beware oss milde Herre Gud!

Och Du, som tålig och långmodig och af stor mildhet, Du som bewarar nåd intill tusende ledet! Om du warit wred på ett Folk, som förtörnade Dig med sin otacksamhet - sin olydnad, så böj dock Ditt öra till dessa församlade Kristne! Om ock blott några Dina rättsinniga bekännare och sitt Fäderneslands wänner, sörjande öfwer medbröders brottslighet, begära af Dig att framdeles förskonade för uppror och medbröders twedrägt, så hör dem milde Herre Gud!

Församlade Kristne! Det gifwes twenne wigtige fördelar, som wi alla lära önska oss få äga under wåra jordiska dagar - Fred och Endrägt. Fred med grannar, endrägt mellan medborgare är willkor för ett folks timliga lycka och förhöjer alla andra jordiska fördelar. Det gifwes deremot twenne olyckor, som föra nästan alla andra med sig - Krig och örlig, Uppror och twedrägt, och det lärer wara swårt att säga hwilketdera är det största onda. Olyckligt det land, som kriget nalkas med alla sina fasor, men olyckligare det land, som hyser upproriska undersåter och twedrägtiga medborgare. I det förra äro fienderna uppenbara, och enigheten kan möta dem med framgång; i det senare vet man ej, hwem som är wän eller fiende, allt är förwirradt, allt bådar förödelse, och i upprorets stund ligger landet öppet för hwarje herrsklysten eröfrares anslag.

Antingen wi föreställa oss de olyckor, upproriska undersåter stiftar för samhället och medborgare, eller dem de draga öfwer sig sjelfwa, finna wi ömma anledningar att bedja Gud förskona oss för dessa olyckor - Hwilken olycksalig tidepunkt för ett land, då upprorets fackla tändes och utbreder allmän förskräckelse, då medborgare wäpnar sig mot medborgare, trotsa Öfwerheten, förakta lagarna och använda wåldet för att utföra brottsliga afsigter! Hwem äger Bröd och Tak, och fruktar ej att förlora det - Hwem äger Mat och Barn, och bäfwar ej dubbelt wid deras sida, när en orolig folkhop nalkas, som då en gång pliktens band är lossadt, med hwarje steg nödgas att blifwa wåldsammare? - Dessa förskräckelser erforo wi för några månader sedan. O - för uppror och twedrägt beware oss milde Herre Gud!

Hwem äger ett hjerta för medmenniskor och beklagar icke desse olycklige, som afkläda sig kärleken till Fosterlandet, afsäga sig lydnaden mot Öfwerheten, att gå åstad att förtjena fängelset, att förwerka lifwet på afrättsplatsen och förlora nåden wid den rättfärdige Gudens dom! Hwem af oss ser utan ömt bekymmer denne Dödsfånge, hwem eftersinnar det olyckliga öde, han åtminstone här i tiden, beredde sig och finner sig ej rörd till denna Bön: För uppror och twedrägt beware oss milde Herre Gud!

Rättfärdige Gud! Hwilka woro så swåra förbrytelser inför Dig, hwarmed wi drogo dessa olyckor öfwer wår annars fredliga landsort! Dock wi knorre ej mot Dig, hwar och en knorre emot sina egna synder! Bland oss woro många, som icke wärderade Dina wälgärningar, många som icke lydde Ditt heliga råd, att hafwa böner, åkallan, förböner och tacksägelser för Konungen och för all Öfwerhet; och tacke derföre utbröto dessa stormar. Åtminstone är det wisst, att denne Dödsfånge och hans många medbrottsliga hade ofta i Herrans hus hört böner fällas för Öfwerheten, men hört dem med köld, då de gingo att sätta sig emot Dess bud. - Denne brottslige erkänner det med djup bedröfwelse, och om han i sin sista stund hade styrka att höja en förbön för sitt förolämpade Fädernesland, skulle han wisserligen förena sig med oss och bedja: För uppror och twedrägt beware oss milde Herre Gud!

Utbedjeom oss nåd, mine Åhörare, att på denna stunden få besinna den swåra och rättwisa domen öfwer upproriska undersåtar att alla brottsliga företag mot samhället må blifwa bandlyste ur wåra kretsar, att wördnad för Öfwerheten, Kärlek till Fosterjorden och mod att förswara den måtte hos oss och wåra medbröder blifwa heliga och kära plikter. Men att Du oss nådeligen höra wille, derom bedja wi Dig; hör oss milde Herre Gud! Fader vår ...”

Här bryter vi Gullander predikan. Han kommer närmast in på en lång, omständlig berättelse och förklaring om hur Jesus och hans apostlar fördömde de som satte sig upp mot överheten. I den vidare predikan föres åhörarna in i den förhärskande, rättvisa samhällsbyggnaden:

”Men ingen enskilt menniska har tillräcklig styrka att förswara sina rättigheter; antingen skulle hon lefwa i en beständig fruktan att förlora egendom, heder och lif, eller måste hon wara skyddad af Samhällslagar och af en Öfwerhet, som äger nog magt att sätta dem i erkställighet, som bär Rättwisans Swärd till den öfwerdådiges skräck.

Hören då aldrig de wansinniga röster, som wilja störta borgeliga samhälls inrättningar, då de ropa om fullkomlig jemlikhet och

frihet! Jag frågar Eder: Hwar är friheten? I de borgeliga samhällen, der den redlige skyddas, eller i ett laglöst tillstånd der hwem som will, kan ostraffadt förorätta honom? - Det är sant, att brottet äfwen förspörjes i wäl inrättade samhällen, emedan de onde ej kunna utrotas ur landet, det är sant, att äfwen i ett land, som skyddas af laglig Öfwerhet, går den gudlöse ut, omgifwen af nattens mörker, att utföra illgerningar - den girige att röfwa till sig nästans egendom, den hämndlystne att utgjuta dess blod, den wällustige att mörda dess oskuld. Men oräkneligt skulle dessa wåldswerkares antal blifwa, om ej de flesta fruktade att på brottets bana mötas af Swärdet, som Öferheten icke bär förgäfwes. Om derföre wi i allmänhet njuta säkerhet för wåra rättigheter, om wi anförtro oss åt hwilan utan att frukta mördarens ankomst, om wi beså wåra åkrar utan att se dem skördas af främmande händer, om wi arbetar för wåra barn utan att se det bröd, wi förtjenar ryckas från dem, så besinnom, att Öfwerheten är en Guds tjenare, att Herren genom honom, gifwer wårom gränsom frid, och låter dess inbyggare sofwa utan förfärelse.

Men ej blott säkerhet för rättigheter winnes i borgerliga samfund under werdlig Öfwerhet, här befordras äfwen menniskors förädling och werkeliga lycksalighet. Hade wäl menniskorna kunnat hinna till den höjd, hyfsning och upplysning, som de nu på många ställen äga, om de lefwat spridda utan borgerligt samband. Hade wäl dessa medborgerliga dygder - förtroendet, wälwiljan, hjelpsamheten - wunnit trefnad, om ej menniskor warit förenade inom ett och samma Fädernesland, under en och samma Öfwerhet. Hade salighetsläran fått sprida sitt wälgörande ljus till många menniskor, om ej de Regerande, som anse en sann Gudsdyrkan wara Samhällets stöd, befordrade dess framgång genom skydd för Religionsläraren, genom näpst för den uppenbart Gudlöse, och genom det egna efterdömet af wördnad för Gud, som så kraftigt werkar på undersåters sinnen?

Ja, om det är en afgjord sanning, att Kristendomen är det mägtigaste stöd för samhället, så är det lika sant, att inrättningen af werldslig Öfwerhet är ett werksamt befordringsmedel för Kristendomen. Waren derföre öfwertygade, att om samhället upplöses, om Öfwerheten upphörer att wara, skall snart Evangelii ljus fördunklas, dess kraft mindre få werka, och den blifwa föraktad, som bekänner Christi Evangelium. Om I hysen wördnad för Edra fäders Tro, om I wärderen wishet; den tröst och det lugn, som Jesu ord skänker Edra hjertan, så bedjen Gud, att I må framlefwa Edra dagar i ett ordenteligt samhälle, äga ett sjelfständigt Fädernesland, och skyddas af en Kristelig Öfwerhet, som sjelf bär wördnad för salighetens Ord."

Återigen är det dags att hoppa framåt lite i Dalbypredikan. Efter

en lång text om det rättfärdiga samhälle som styrs efter Kristi lagar, kommer Gullander in på vad den rättänkande samhällsmedborgaren ska göra ... och vad som händer om man inte vill ställa upp på givna villkor:

"Will Du då njuta de fördelar, som Herren ämnat Dig här på jorden genom Öfwerhetens inrättningar. Uppfyll samvetsgrant de medborgerliga plikterna. Bär wördnad för landets Fader, hörsamma Hans bud och deras, som af Honom till Dig sände äro;gif af hjertat den skatt, som pålägges till widmakthållande af borgerlig ordning - Din egen och dina medborgares säkerhet kan ej köpas för dyrt - gå om det så påfordras, att förswara Ditt Fädernesland, Din Tro, Din Konung, Din Maka, Dina Barn, Dina Wänner; Gud skall wara med Dig, gifwa Dig mod i striden och lugn i döden; inneslut i dina böner den Öfwerhet, som bär oräkneliga bekymmer för ett helt folk; Din kärlek lättar hans tunga kall, och Din trohet grundar för Dig sjelf ett roligt och stilla lefwerne, i all Gudaktighet och ärlighet - Wälsignelse och frid öfwer ett land, hwars inwånare få wörda Guds skickelse!

Men föraktar Du denna skickelse, sätter Du Dig emot Öfwerheten, så mer att de som sätta sig deremot, skola få en dom öfwer sig - Dom! förfärliga ord, förkunnadt i Herrans namn af en Herrans tjenare! Betrakta ett ögonblick denna dom, och lär att rysa för alla hemliga eller uppenbara företag, som förtjena den ...

Här sitter inför oss ett wittne, till hwad jag talar om Samwetets dom öfwer upproriska undersåter. Om wi kunde tillåta oss att afbryta hans andaktsfulla umgänge med Gud i hans sista timmar, och fråga honom hwad han erfarit i sitt inre, så skulle han swara oss, att han önskar ingen af sina medmenniskor känna de samwets förebråelser, som plågat honom under de långsamma dagar, hwilka gifwit honom tillfälle att besinna sina afwikelser från Gud, att se den lättsinnighet och det öfwerdåd, som förde honom ända till det brottsliga steget att sätta sig emot Öfwerheten och Guds skickelse. Han skulle säga Eder, att ej blott fruktan för det timliga straffet plågat honom, men att han erfarit i sitt samvete, hwad jemmer och sorg det med sig hafwer, att öfwergifwa Herran sin Gud."

I den av människor fyllda kyrkan firar talaren säkert triumfer i sin domedagspredikan. Självklart finns här också många, till namnet okända, som på ett eller annat sätt varit med i händelserna sommaren förliden. Gullander passar därför på att ge dessa en helig förebråelse:

"- Skulle någon wara så djerf att idag hafwa inträdt i detta

Tempel, som tagit en hemlig del uti det brott, för hwilket denne är dömd, skulle någon här stå inför mig, som warit nog listig att kunna undgå lagarnes näpst. O! Besinne han, att han än icke är fri från samwetets dom. Må han ej le åt den lyckan att wara befriad från det werdsliga straffet! Har han lönligen uppwiglat andra mot Konungen och samhället, och sjelf förstått att dölja sig, så skall det en gång falla tungt på hans hjerta att han medwerkat till de brott, som bedröfwat Konungen, som satt medborgare i fara, som förtörnat Himmelen och han skall en dag känna - att han är medskyldig i det blod, som i dessa dagar, efter landets lag, flyter på afrättsplatserne. Ingenting skall stilla dessa förebråelser, om han ej under djup ånger flyr till den store Gudens barmhertighet, och genom Nådens saliga werkningar blifwer en rättskaffens Medborgare, en lydig Undersåte. ...

- Mine Wänner! Påminnen i Eder, att de af wår landsorts inwånare, som antingen sjelfwe gingo åstad att med wåld utföra olofliga afsikter, eller som med öfwerdådiga ord uppmuntrade de brottslige, de warnades förgäfwes med det borgerliga straffet; i sin förmätna yra föraktade de alla warningar. Men nu sen I, att de som sätta sig emot Guds skickelse, få en dom öfwer sig äfwen i samhället. Menniskors öga har ej kunnat upptäcka alla de brottsligaste wid de senaste upproriska uppträden, men många hafwa dock blifwit gripna, wid Domstolar tilltalade och efter deras olika brottslighet straffade. Åtskilliga har förwerkat sitt lif; Öfwerhetens milda hjerta hade welat skona alla, men Han borde icke uppoffra Rättwisan för sin böjelse att benåda.

- Här hafwa wi för wårt öga ett af dessa Rättwisans offer. Denne som förwerkat sin rätt att lefwa, har redan i långa månader burit brottets bojor, i fängelsets enslighet räknat nattens långsamma timmar, och går idag att under Bödelsyxan tillfredsställa lagarnas yttersta kraf. Om i gån ut att se det sorgliga skådespelet af hans stympade kropp, så sägen, när I kommen hem till Edra bröder, att ännu wakar Försynen öfwer wårt land, sägen dem att ännu äga wi ett Fädernesland, emedan oordningar hämmas, wåld styres och de som sätta sig emot Öfwerheten få en dom öfwer sig äfwen i Samhället; sägen dem att Öfwerheten bär icke Swärdet förgäfwes; utan han är Guds tjenare, en hämnare, honom till straff som illa gör.

Dock - hwad är dessa timliga straff, i Samwetet och Samhället, i jemförelse med den olyckliga Ewigheten, som upproriska undersåter bereda sig wid Guds dom? Ty de som sätta sig emot Guds skickelse, skola ock få en Guds dom öfwer sig. ...”

Gullander använder sig här och i den efterföljande texten av det hot om Guds vrede och helvetet, varmed kyrkan förr vidmakthöll sin

auktoritära ställning bland den bokligt obildade befolkningen. Efter att ha bläddrat många sidor fram i den tryckta uppbyggelsepredikan når vi sedan följande avsnitt:

”I weten Käre Åhörare! att sorgliga händelser gifwit anledning till dessa nu slutade betraktelser. Wi hafwa inför oss en brottsling, hwars åsyn återkallar i wårt minne owanliga uppträden, som länge skola wanära Medborgare, hwilka före utmärkt sig för samhällsordning, lydnad och trohet. - Hwilka woro anledningarne till dessa upproriska rörelser, som idag bestraffas? Att nämna dem är att öka de brottsliges wanära. - Fäderneslandet hade återwunnit fred, men war förswagadt genom olyckliga krig. Det hotades af nya fiender; det skulle förlora sin sjelfständighet eller sättas i förswarsstånd. Swenska Folket, ännu aktadt för Fäders tapperhet, hade bewiljat att med sina Söner öka Stridsmännens antal; en wiss och werksam Förste påböd uppfyllandet af denna lag, men med största skonsamhet, endast efter det närwarande behofwet, och ej en gång till hälften.

Och - - - den samme Allmoge, som genom sina ombud gillat denna lag, gick sjelf att upphäfwa den. Snart hördes missnöjet, snart öfwergick det till hotelser. Inga warningar aktades, förbistringen tilltog; Fadren fruktade för sin Son, Husbonden för sin tjenare, Läraren för sin Åhörare; - i själfwa fridens Tempel fördes upprorets språk. Snart såg man sammanskockade folkhopar, wäpnade i afsigt att sjelfwe föreskifwa lagar, eller att utstaka willkoren under hwilka de wille lyda den nu gifna. Snart sporde man de wåldsamheter, som utmärkte deras första steg - den skamliga dryckenskapen ökade de upproriskes dristighet. Den fredligaste och mest rättwise Egendoms Herre hemfördes och hotades. Religions läraren, hwars person och hwars kall hittills hållits i helgd i Swenska Församlingar, misshandlades i sitt eget hus, eller bortfördes från sitt hemwist, framwisade förgäfwes sitt grånade hufwud, bad förgäfwes om skonsamhet. Alla Tempel gåfwo genljud af de ömmaste förmaningar, men förgäfwes! Jag känner den Lärare, som i nattens stillhet med Maka och Barn wandrade från sitt hus, fästande sorgsna blickar på det Tempel der han tjenat fridens Gud, osäker att återse det sedan hans egna åhörare förwandlat sig till fiender.”

Efter denna, och annan här ej återgiven medömkan om sitt eget kall och dess tjänares öden att under oroligheterna inte kunnat styra folket förmanar nu prästen folket till att dra rätt lärdom av de blodiga scener de snart ska få se:

”Mine här församlade Medborgare! Intrycken djupt i Edra sinnen, hwad idag I sen och hören - faran och brottsligheten af all

otrohet mot Öfwerheten, i synnerhet af wåldsamma uppträden. Lären, att lydnad mot Öfwerheten är den första samhällsplikt, besinnen, att utan uppoffringar, utan beredwillighet till förswar kan intet samhälle bestå. - I äldre, I Föräldrar, I Husbönder! När I hafwen sett hwad här sker, och I återkommen till Edra boningar, så framkallen Edra Söner och unga Tjenare, och förmanen dem med Salomons ord: Min son, frukta Herran och Konungen, och blanda Dig icke bland de upproriska. Lären dem att älska Gud, sin Återlösare och wörda hans bud, så skola de och wörda sin Öfwerhet. Lären dem besinna, att Öfwerheten har ett swårt Kall, så skola de bedja Gud om wälsignelse för honom, och sjelfwe få lefwa uti ett roligt och stilla lefwerne ...

Denne dagen, Mine Åhörare! är sorglig för en åldrig Konung, som försakade sitt lugn för att rädda sitt Fädernesland. Denna dagen är sorglig för en förste, som kom från aflägsna trakter att stödja wår wacklande Thron, som älskade sitt nya Fädernesland innan Han såg det, men som af de Upproriska brottsliga företag fick anledning att misstro sina Medborgare och tillkommande Undersåter. ...”

Efter denna, till den nya kung Carl XIII och kronprins Bernadotte inställsamma del av predikan, närmar sig nu slutet på Gullanders enmansshow:

”Men - jag fördröjer timman för Dig, Mårten Bengtsson. Du längtar till det Bord som för Dig är Beredt, wid hwilket Jesus gifwer botfärdiga Syndare styrka att möta honom äfwen i Dödsstunden. - Mitt hjerta blöder och glädes på en gång, då jag tilltalar dig. - Du war en upprorisk undersåte. Du ådrog Dig dermed Samhällets Dom. Du förlorade Din frihet. Du förkortade Din ungdom, Du förwerkade Ditt lif. Du har sjelf funnit, att Du med den förlorade Sonen förlöst allt det goda den Himmelske Fadren unnade Dig; Du har funnit detta med djup bedröfwelse och sagt: Fader, jag hafwer syndat i Himmelen och inför Dig; Jag är icke wärd att kallas Ditt barn. Men till Dina Lärares glädje har Du och fattat förtroende till den Himmelske Fadrens hjertelag och sagt: Jag will stå upp och gå till min Fader igen. - Dina uppriktiga bekännelser, Dina hjerteliga böner, Din rörande undergifwenhet gifwa mig och Dina medkristne den glada öfwertygelsen; att det fasta och anammanswärde ordet: att Jesus Christus är kommen i werlden till att frelsa syndare, har grundat Ditt förtroende till Gud. - Om Du i Din sista stund kastar en blick tillbaka på de willostigar Du wandrat, så prisa och nu Din Återlösares kärlek, för hwars skull Du blifwit förd tillbaka. Det war hans Ande, som i fängelset löste Dig, som böjde Ditt hjerta, som werkade hos Dig både ånger och

förtröstan. - Äger Du nu lugn att gå Döden till mötes, så är det Jesu Ande, som skänker Dig detta lugn. O, prisa då Hans barmhärtighet, som gjort nåd med Dig! Statt nu upp och ät, ty Du hafwer en stor Wäg för Dig men gå med suckan och bön, under känsla af hela Din owärdighet ...

I som lärt Eder att bedja, I alle hwars böner äro för Jesu skull hörda i Himmelen! Bedjen för denne Broder, för hans tro, för hans benådning, för hans lugn i Döden, för hans frid i Ewigheten; Jesu ware allt Ditt nöje, Jesu blifwe Dig nu när, Jesu Dina sinnen böje, Jesu ware Ditt begär. Jesu styrke Kropp och Själ. Jesu Dig beskydde wäl; Jesu ware i ditt hjerta, Jesu lindra Dödens smärta. - Jesu Dig i famnen slute, 27 år Din lifstid här är ute! Amen.”

Prästen och religionens dravel var till enda!!

Bilaga 2

DE I HOVRÄTTEN DÖMDA (Malmö rådstuvurätts lista är tidigare redovisad i boken):

”Wid Herrestad Härads Tings Rätt

1 Anders Elofsson i Balringstorp Att mista högra hand, hallshuggas och steglas
2 Måns Jonsson i Onslunda Ställd under framtiden
3 Ola Larsson ibidem Att mista högra hand, hallshuggas och steglas
4 Per Månsson ibidem Ställd under framtiden
5 Sadelmakaren Berg ibidem Att mista högra hand, hallshuggas och steglas
6 Anders Larsson i Snårestad 40 par spö och 6 års fästningsarbete
7 Anders Månsson i Balringstorp Dito
8 Hendric Nilsson ibidem Dito
9 Per Andersson i Baldringe 40 par spö
10 Nils Nilsson från Ekarp Dito
11 Jöran Mårtensson ibidem 40 par spö och 6 års fästningsarbete
12 Rasmus Nilsson i Södra Villie 40 par spö
13 Lars Nilsson i Gusnafva 40 par spö och 6 års fästningsarbete
14 Per Trulsson i Högestad Dito
15 Lars Ingemansson ibidem Dito

Wid Wemmenhögs Härads Tings Rätt

1 Per Ottasson i Hjulstorp Att mista högra hand, hallshuggas och steglas
2 Helje Persson i Slimminge Dito
3 Hans Nilsson i Harskog på Börringe Dito
4 Nils Andersson ibidem Dito

5 Skomakaren Per Persson i Laholm Dito
6 Per Hurtig från Lemmeströ Mista lif och hallshuggas
7 Bastian Jacobsson i Björkesåkra Dito
8 Åke Olsson från Heckeberga Dito
9 Per Gagn från Galtesjö Dito
10 Daniel Svan i Sillesjö Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete
11 Hans Nilsson i Näsby Dito
12 Eric Göransson i Svartesjö Dito och göra avbön
13 Sven Nilsson Södra Börringe Mista lifvet och hallshuggas
14 Lars Nilsson Frehl i Damhuset Dito
15 Anders Jönsson i Odelryd Lottning, 40 par spö
16 Matts Johansson i Södra Börringe Dito
17 Hans Bosson i Björkesåkra Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete
18 Christen Jönsson i Klagstorpshuset Dito
19 Anders Jönsson Grim Svarfvartorpet Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete
20 Pål Månsson i Skurup Lottning, 40 par spö
21 Christen Bengtsson i Sarislöf Dito
22 Anders Jönsson Skarp i Allarp Dito
23 Nils Albertusson i Janstorp Dito
24 Lars Olsson i Slimminge Dito
25 Anders Bengtsson från Stubbarp Dito
26 Per Trulsson i Slimminge Dito
27 Mårten Jönsson i Björnakroken Dito
28 Skräddaren Gustaf Ekelund 12 dagars fängelse vid vatten och bröd
29 Christen Göransson i Bollestugan Lottning, 40 par spö och ett års fästningsarbete
30 Anders Larsson ibidem Lottning, 40 par spö
31 Per Persson i Mjölkareboden Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete
32 Ola Håkansson i Gerslöf Lottning, 40 par spö
33 Ola Nilsson ibidem Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete
34 Jöns Pålsson i Stenkilstorp Dito
35 Per Andersson ibidem Dito
36 Per Olsson i Trelleborgshuset Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete
37 Jochum Boberg i Nygård Dito
38 Fredric Hector Dito 40 par spö
39 Anders Olsson i Allarp Dito
40 Bengt Frennesson i Södra Börringe Dito
41 Helje Jönsson i Gerslöf Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete
42 Jöns Nilsson i Slimminge 12 dagars fängelse vid vatten och bröd
43 Peter Lund från Brodda 20 par spö
44 Jöns Jeppsson i Kemparp 12 dagars fängelse vid vatten och bröd
45 Lars Nilsson i Stora Skallstorp 20 par spö
46 Nils Mårtensson i Slimminge Dito
47 Lars Svensson i Stora Skallstorp Lottning, 40 par spö
48 Eric Persson i Norra Rockarp Lottning, 40 par spö och 6 års fästningsarbete
49 Anders Olsson i Kläggeröd Dito

Wid Torna Härads Tings Rätt

1 Drängen Ola Jönsson från Bonarp af Bläntarps Socken Att mista högra hand, hallshuggas och steglas
2 Ola Jönsson från Lerhult Att mista lifvet och hallshuggas
3 Jeppa Mårtensson i Kårremölla 40 par spö och 6 års fästningsarbete
4 Knut Trullsson i Löfvestad Dito
5 Nils Olsson ibidem Frikänd efter AdvocatFiskalens medgifvande
6 Mårten Jönsson i Illstorp 12 dagars fängelse vid vatten och bröd
7 Jöns Mattsson i Omma Frikänd efter AdvocatFiskalens medgifvande
8 Per Trullsson i Svansj Dito
9 Lars Mårtensson i Vanstad Befriad

Wid Luggude Härads Tings Rätt

1 Ex Ord Regementspredikant Mag: Petrus Timelin Ett års fängelse i Christianstads fästning
2 Nils Davidsson från Skromberga 40 par spö och 6 års fästningsarbete
3 Per Olsson ibidem Dito
4 Bengt Persson från Hjulhuset Dito
5 Sven Larsson i Källaregården Styrkt sin oskuld - Frikänd
6 Per Andersson ibidem Dito
7 Ola Persson från Esperöd 28 dagars fängelse vid vatten och bröd
8 Jon Andersson i Teppehult 40 par spö
9 Anders Hansson i Bräcke Gärslöfs Socken Dito
10 Pål Jonasson i Rågåkra 20 par spö
11 Sven Hansson derstädes 40 par spö
12 Nels Larsson från Jonstorp 16 dagars fängelse vid vatten och bröd
13 Knut Persson från Hulta Icke kunnat fällas till ansvar
14 Pål Jönsson från Rekekroken Dito
15 Hans Persson från Bölsåkra Dito
16 Jöns Svensson från Bårslöf Dito
17 Hans Pålsson från Allerum 16 dagars fängelse vid vatten och bröd
18 Ola Persson i Fleninge Ej kunnat fällas till ansvar

Härförutom hafva särskilt varit tilltalade och blifvit dömde afstraffas

1 Drängen Anders Pålsson i Hyby med 20 dagars fängelse vid vatten och bröd
2 Lars Nilsson från Yddinge med 12 dagars dito
3 Nils Larsson i Bara Lottning 28 dagars fängelse vid vatten och bröd

EFTERORD

Händelserna i denna bok har kunnat återges mycket tack vare en grupp historikt intresserade entusiasters idoga arbete. Det är därför på plats att innan vi når bokens bakpärm låta dessa själva beskriva sitt arbete.

”Det var hösten 1982. Vi var en grupp släktforskare som höll på att öva oss i att läsa gammal stil. Materialet för vår läsövning hade vi funnit på Landsarkivet i Lund. I en dombok från Bara härad från år 1812 hade vi funnit ett lämpligt rättegångsprotokoll. Det rörde sig om en person från Stridsmölla i Hyby socken. Detta var historia från våra bygder.

När vi läste vidare i protokollet fann vi att det rörde sig om en mjölnare, som hade blivit skjuten under Klågerupsupproret och nedgrävd på en avsides belägen plats bland de övriga som stupade vid detta tillfälle. Hans anhöriga ansåg att han inte deltagit i upproret utan blivit oskyldigt dödad och nedgrävd som en brottsling. De ville ha honom förklarad oskyldig och hederligt begravd på hembygdens kyrkogård. Detta blev också häradsrättens utslag.

När vi läste detta protokoll ställde vi oss många frågor.

”KLÅGERUPSUPPRORET”! Vad var det egentligen?

Vad var orsakerna till upproret?

Hur utvecklades det?

Vad blev följderna av det?

Vi hade hört en del berättelser om upproret av äldre ortsbor, men dessa berättelser hade gått från mun till mun under flera generationer och de hade naturligtvis ändrats något varje gång de blivit berättade. Vad var då verkligheten bakom Klågerupsupproret?

Det var denna fråga vi ställde oss och vi blev överens om att försöka få frågorna besvarade. Våren 1983 började vi söka efter källmaterial. Egna mikrofilmer anskaffades där bl•a rannsakningsprotokollen fanns att finna. Det tog lång tid att läsa igenom dessa ibland mycket svårlästa protokoll. Vi sökte efter mer material på Landsarkivet i Lund, Stadsarkivet i Malmö, på Universitetsbiblioteket i Lund och på länsbiblioteket via vårt eget bibliotek i Svedala. Så mycket som möjligt av materialet har kopierats för att kunna studeras tillsammans i lugn och ro.

I Krigsarkivet och Riksarkivet i Stockholm granskade vi dessutom originalhandlingar från tiden. Hovrättsarkivet i Jönköping besöktes också. På Folklivsarkivet i Lund och på Nordiska museet i Stockholm granskades nedtecknat traditionsmaterial rörande upproret i Klågerup.

Vi är mycket tacksamma för den stora hjälp som erhållits av arkivarier, bibliotekarier och övrig personal som vi kommit i kontakt med på olika arkiv och bibliotek. Vi har enbart trevliga minnen och vi är mycket tacksamma.

I denna publikation har presenterats en del av vårt material. Även om det väsentligaste rörande Klågerupupproret och dess deltagare från Bara härad kommit fram finns ännu flera frågor som väntar på att bli besvarade:

Vad hände de straffade under tiden de avtjänade sina ofta långa och svåra straff?
Hur gick det för dem när de så småningom kom hem?
En del straffade var gifta. Hur gick det för deras familjer när familjeförsörjaren satt på fästning?
Hur gestaltade sig livet för dessa familjer när man och far så småningom kom hem? Om han nu kom hem.

Vem är då ”vi” som sysslat med detta? Jo, en kultursektion vid namn ”Baragillet”. Några deltagare har under åren lämnat oss men vi som fortfarande är verksamma är:

Karl Erik Andersson	Wismarlöf
Harry Bengtsson	Klågerup
Gustav Jantoft	Bara
Ivar Nilsson	Wismarlöf
Helmer Petersson	Klågerup

HÄNVISNINGAR TILL KÄLLUPPGIFTER OCH LITTERATUR SOM ANVÄNTS TILL DENNA BOK

”Baragillet” förfogar idag över en diger samling kopie- och exerpteringsmaterial. Detta tidigare opublicerade material är hämtat från följande arkiv:

Landsarkivet i Lund
Folklivsarkivet i Lund
Stadsarkivet i Malmö
Hovrättsarkivet i Jönköping
Riksarkivet i Stockholm
Krigsarkivet i Stockholm
Folklivsarkiven i Stockholm
Universitetsbiblioteket i Lund

Tryckta källor

Ahnfeldt P.G: Studentminnen. 1822.
Asp P: Wemmenhögs Härad. 1891.
Bellander U: Ur hävden och minnet. Malmö på borgmästare Nordlinds tid.
Bendz G: Bondeuppoppen 1811 inför Göta Hovrätt. Svensk Juristtidning 1941.
Bref från Skåne till L. v Engeström år 1811. Saml. utg. för de Skånska landskapens historiska förening år 1876.
Båth - Holmberg C: I heta striders land. 1917.
Cronholm A: Skånes politiska historia. 1851.
Crusenstolpe M.J: Carl Johan och Svenskarna. 1845.
Engström B: Skånska bondeupproret 1811 och slaget vid Klågerup. SDS okt 1935.
Göransson J: Upproret i Skåne 1811. GHT juni och juli 1911.
Halling C.C: Minnen. Saml. utg. för de Skånska landskapens historiska förening år 1878.
Kongl. Majt:s nådiga kungörelse angående de inom vissa delar af Malmöhus län, sistlidne sommar förefallne oroliga Uppträdena. Gifvne Stockholms slott den 4 januari 1812.
Kämpe A: Svenska Allmogens frihetsstrider. 1920.
Munck af Rosenschöld E.Z: Berättelser om upploppen i Skåne 1811.
Nytt och gammalt år 1811. Stockholm den 1 junii. Tal till Wermdöborna.
Ribbing L: Bondeupproret i Skåne 1811.
Schinkel B. von: Minnen ur Sveriges nyare historia. 1855.
Sjöborg N.H: Skånes historia och beskrivning. 1812.
Warningstal hållit inför en förwillad Allmoge i Skåne. Lund 1811.
Winberg T: Södra Skåningarna 1811 - 1949
Toll J.C: Kungörelse angående Drängesamling i byelag 19 oct 1811.

Boken 1811 handlar om en händelse – eller snarare ett drama i flera akter – som idag är nästan helt bortglömd. Skådeplatsen är ”det fredliga” Skåne men på synhåll skymtar Napoleons franska trupper, Nelsons engelska flotta och en avsatt svensk kung.

I boken berättas om hur vanliga människor genom sina protester blev farliga för samhället. Läs hur det gick till när ”Sveriges första fredsdemonstration” slutade i blodbad och tragedi.

I 1811 stiger personerna fram ur historiens dunkel. På de dammiga landsvägarna möter ni de desperata bönderna och drängarna. Här möter ni Herrens tjänare i tex prästen Erikssons gestalt, prästen som blir folkets gisslan. För prosten Borup blir hela den trygga vardagen raserad av ilskna människohopar. Militären Mörner låter sina soldater mörda och misshandla och bakom fästningens höga murar lurar baron von Liewen på att få pina de fångarna som överlevt blodbadet.

1811 är en gripande berättelse om ett Sverige för inte så länge sedan, hämtad direkt ur källorna.

Man har svårt att tro det, men det är tyvärr verkligheten som skildras. Läs och upprörs av din egen historia; den historia som vi aldrig fick lära i skolan!